

Sosyolojik Düşün

Yıl/Year: 2017 (Aralık/December)

Cilt/Volume: 2 - Sayı/Issue: 2

E-ISSN: 2587-2699

İmtiyaz Sahibi / Owner

Yrd. Doç. Dr. Bekir Kocadaş

Editörler / Editors

Yrd. Doç. Dr. Bekir Kocadaş

Dr. Emre Öztürk

Dr. Cem Koray Olgun

Yayın Kurulu / Editorial Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Ayşe AZMAN, Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TALAS, Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Yaşar ERJEM, Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Ali ESGİN, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Vehbi BAYHAN, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Yaşar KAYA, İnönü Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Cihad ÖZSÖZ, Süleyman Demirel Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNGÖR, Mersin Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAŞ, Adıyaman Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR, Adıyaman Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Şevket Ercan Kızılay, Düzce Üniversitesi

Sosyolojik Düşün bağımsız, ulusal ve hakemli ve bir e-dergidir.

Yılda iki kez, Haziran ve Aralık aylarında yayımlanır.

Sosyolojik Düşün is an independent, national and peer-reviewed e-journal.

It is published twice a year in June and December.

BU SAYININ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF CURRENT ISSUE

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Yrd. Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ, Adıyaman Üniversitesi
Dr. Cem Koray OLGUN, Adıyaman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cihad ÖZSÖZ, Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Emre ÖZTÜRK, Adıyaman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAŞ, Adıyaman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şevket Ercan KIZILAY, Düzce Üniversitesi

İletişim / Contact

sosyolojikdusun@gmail.com

Teknik Destek / Technical Support

Dr. Emre Öztürk, ozemreozturk@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Emre Öztürk

Bir ‘Sosyolog-Felsefeci’ Olarak Zygmunt Bauman’ın Akışkan Modernite Analizinde
Mülteciler ve Mültecilik

*The Immigration and Refugees in The Fluid Modernity Analysis of Zygmunt Bauman
as ‘Sociologist-Philosopher*

1-10

Bekir Kocadaş, Metin Kılıç

Medyanın Çalışan ve Okuyan Gençlik Üzerine Etkileri

The Effects of Media Youth People Who Work and Study

11-21

Cem Koray Olgun

Neoliberal Politikalar Ekseninde Medyanın Dönüşümü

Transformation of Media in the Line of Neoliberal Policies

22-28

BİR ‘SOSYOLOG-FELSEFECİ’ OLARAK ZYGMUNT BAUMAN’IN AKIŞKAN MODERNİTE ANALİZİNDE MÜLTECİLER VE MÜLTECİLİK*

Emre ÖZTÜRK**

Özet

Zygmunt Bauman, sosyolojiyi, (eleştirel bir kavrayışla) belli disiplinler sınırların dışında, geniş bir düşünce âleminin ürünleriyle birlikte harmanlayarak, insanı ve içinde yaşadığı dünyanın temel dinamiklerini anlamak adına göreve çağıran sosyolog-felsefecilerdendir. Bu çalışma, bir sosyolog-felsefeci olarak Bauman’ın akışkan modernite analizi içerisinde günümüzün önemli gündem maddelerinden biri olan “mülteciler” olgusuna nasıl eğildiğini göstermek amaçındadır. Her şeyin akışkan bir nitelik kazandığı, öngörülemezliğin ve belirsizliğin her alanda kendisini hissettirdiği akışkan modernite evresinde mültecilik meselesine dair çözüm önerileri de bu gerçekliğin ışığında değerlendirilmek durumundadır. Geçiciliğin, yersizliğin, aidiyetsizliğin, güvensizliğin, öngörülemezliğin, yani akışkanlığın hâkimiyet kazandığı günümüzde, mültecilik konusu da modernliğin bu sıvı halinden payına düşeni almıştır. Bauman’ın mülteciliğe dair çözümlenmeleri, onun derin sosyolojik bakışı ışığında karamsar gelecek tasavvurlarını aşan bir umut ışığı olma vasfıyla da öne çıkmaktadır. Bu anlamda çalışma, içinde olduğumuz dünyayı kavramada ve mültecilik konusunda yabancılaştırılan “öteki”ni de içinde barındıran müşterek bir dünya tasavvuru inşa etmede Bauman’ın akışkan modernite analizinin sunduğu argümanları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zygmunt Bauman, akışkan modernite, akışkanlık, yabancılık, mültecilik.

THE IMMIGRATION AND REFUGEES IN THE FLUID MODERNITY ANALYSIS OF ZYGMUNT BAUMAN AS ‘SOCIOLOGIST-PHILOSOPHER’

Abstract

Zygmunt Bauman is a sociologist-philosopher who calls sociology (with a critical insight) to comprehend the basic dynamics of the human being and the world in which he lives, blending it with the products of a large thought universe outside certain disciplinary boundaries. This study aims to show in fluid modernity analysis how Bauman, as a sociologist-philosopher, approached to one of the most important agenda items of today's: to the “refugees”. In a fluid modernity where everything feels fluid, unpredictable and uncertain, the proposal for a solution to the question of refugee status must also be evaluated in light of this reality. In the days of temporariness, groundlessness, rootlessness, mistrustfulness, unpredictability and fluidity dominates, the issue of immigration has taken its share from this liquid state of modernity, too. Bauman's analysis of refugees also comes to the fore in the light of his deep sociological view, as a beam of hope that transcends the pessimistic future conception. In this sense, the study deals with Bauman's arguments that presented in fluid modernity analysis, for constructing a common world vision that includes not also the world we are in but also the "other"s that is alienated in immigration issue.

Key words: Zygmunt Bauman, liquid modernity, fluidity, strangeness, immigration.

* Bu çalışma, 19-21 Mayıs tarihleri arasında Aydın’da düzenlenen *I. Uluslararası Zygmunt Bauman Sempozyumu*’nda “‘Yer Değiştirmiyoruz, Yer Yitiriyoruz’: Bauman’ın Akışkan Modernliğinde Mülteciler ve Mültecilik” başlığıyla sunulan sözel sunumun genişletilmiş halidir.

** Araş. Gör. Dr. Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ozemreozturk@gmail.com.

Giriş: Bir Sosyolog-Felsefeci Olarak Zygmunt Bauman

Sosyolojide, çalışmalarında saha analizleri, kamu yoklamaları, sayısız istatistikî ve nicel veriyle boğulan sosyologlara rastlamak çok olağandır. Bir disiplin olarak sosyolojinin, kendisini diğer disiplinlerden ayıran özel araştırma teknikleriyle işleyen çalışma prensiplerine müracaat etmesi yönündeki eğilimin yaygınlığını sürdürdüğü söylenebilir. Yine de sosyolojide, geleceğin belirsizliği, nasıl bir yaşam tesis etmemiz gerektiği, çağımızın bunalımları ve daha iyi bir dünya inşa etmek adına neler yapılabileceğine dair düşünme mesaisine yer veren sosyolog-felsefecilerin de sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Sosyolojiyi belli sınırlar dâhilinde tutmaktan ötesine taşıyan ve onu güçlü bir felsefi ufukla kaynaştırarak toplumsal meselelerin “anlaşılmasına” ve olası ise çözümüne eleştirel bir vukufufla yönelen böylesi bir sosyolojik kavrayış, belirsizliğin ve öngörülemezliğin egemen olduğu çağımızda bizlere ihtiyaç duyduğumuz en önemli gereksinimi sağlamaktadır. Bauman’ın sosyoloji yapma tarzı, tam da böylesi bir gereksinime yöneliktir. Çalışmalarını disiplinlerin tel örgülerini kopararak kaleme alan Bauman, temas ettiği her bir meselede bizlere konunun farklı yönlerini sunan bütüncül bir bakış açısı sermektedir. Zira Bauman’ın en özgün yanlarından biri, sadece sosyolojinin geniş kavramsal haznesinden yararlanmakla yetinmeyip, başta felsefe olmak üzere, tarih, edebiyat, ekonomi ve antropoloji gibi çeşitli sosyal bilimlerin de bilgi haznesinden faydalanmasıdır. Eşdeyişle, Bauman sosyal felsefe ve fikirlerin tarihi ile sosyolojinin sınırlarıyla ilgili projelerin yanı sıra kültürel temalar üzerine sayısız araştırmalar kaleme almış, rahatsız edici olsalar da temel sorular yöneltmekten geri adım atmamıştır (Kilminster ve Varcoe, 1996: 2). Bu yönüyle Bauman, Smith’in de ifade ettiği üzere, “bir sosyolog olmaktan daha fazlasıdır. O sosyolojik hâkimiyetinin yanı sıra, Hegel, Husserl, Heidegger, Wittgenstein ve Lévinas gibi konularda uzmanlaşmış, oldukça yetenekli bir sosyolog-felsefecidir” (Smith, 1999: 5). Onun sosyoloji yapma tarzı her satırında bu engin bilgi haznesinin ve derin düşünce deryasının izlerini yansıtır.

Bauman’ın kalemi akıp giden her şeyi, aşına veya olağandışı her durumu yakalamaya çalışır. Bauman’ın kitaplarına bakarsak, yaptığı şeyin inanılmaz hızlı yazmak ve kayda değer bir beceriyle normalde uyumsuz olabilecek günümüze ait pek çok problem ve meselenin bir araya getirildiği belli bir konuya odaklanmak olduğu açıkça görülür. Bu seviyede, Bauman’ın *çeviri* rolü gerçekleştirdiği söylenebilir. Olup biteni ve önemli olanı sentezler ve tartışmaları takip edebilsinler diye sosyal bilimcilere sunar. Bauman dünyayı metinlere çevirir. Lakin o bir sistem inşacısı değildir; Bauman’ın sosyal düşüncesi tek bir kavramsal veya tematik çerçeve içinde sonu gelmez bir didik didik etme işleminden de ibaret değildir. O, şimdiki zamanın onun aracılığıyla bir tür anlam bütünlüğüne kavuştuğu bir metin yazarıdır (Bauman ve Tester, 2017: 16-17). Hiçbir başlığı bir konuyu tüketmek ve tamamlamak adına atılmaz, hiçbir metni evrensel ve kalıcı “nihai” bir tanım ya da anlam sunmak maksadıyla kaleme alınmaz. Bunun yerine, en aşına olduğumuzu sandığımız konularda bile, bizlere öyküler anlatarak gerçekliğimizin içerisinde bir uyanma yaratmayı amaçlar. “O, usta bir hikâyeci ve bir tarihsel anlatılar üreticisidir. Bauman’ın eserinin gücünün önemli bir kısmı onun anlattığı hikâyelerden kaynaklanmaktadır. Bu anlatıların yapısı ve dinamiği, okuyuculara zaman ve mekân içerisinde nerede olduklarını bildirir. Ayrıca onlara hareket ettikleri yönü veya belki de olmaları gereken yolu söylerler” (Smith, 1999: 5-6). Onun gayretinin önemli bir kısmı, insanın içinde bulunduğu dünyayı anlamasını sağlamak ve insanları düşünmekten alıkoyarak pasifize eden, kendilerine, başkalarına ve hatta nesnelere yabancılaştıran uyku halinden uyandırmak ve kendi dünyalarını kendi elleriyle tesis etmelerini sağlamakla ilişkilidir. Eşdeyişle, “Bauman’ın sosyolojik *praxis*’i, erkeklerin ve kadınların dünyayı düşünme biçimini bilinçli olarak değiştirmek için yabancılaşmaya karşı direnir” (Tester, 2004: 28). Bir sosyolog-felsefeci olarak, kadın ve erkeklerin dünyayı kendileri için tasarlamalarını, geleceğe bir neşter vurmalarını ve böylece zorunluluğun kısıtlamalarını kabullenmektense özgürlüğü yaşamalarını istemektedir (Bauman ve Tester: 2017: 22). Onun sosyolojinin önemi, kısmen,

sosyal yaşam üzerine bir tür aktif öz-düşünüm rolünü taşımasından kaynaklanmaktadır (Kilminster ve Varcoe, 1996: 2). Kısacası, Bauman'ın postmodern çağı veya (son zamanlarda kullanmayı tercih ettiği haliyle) akışkan moderniteyi anlama çabası, genelde, parçalanmışlığın ve bireyselliğin hâkimiyet kazandığı bu evrede dahi, bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda kendi seçimlerini yapabileceğini, farklılıklara rağmen dayanışma ve işbirliği içinde bir gelecek tesis etme imkânlarının olduğunu göstermektedir. Bir sosyolog-felsefeci olarak Bauman, bu parçalanmışlığa kapılarak karamsar gelecek tasavvurları sunmaktan çok, insanlığa bir umut ışığı taşıma kaygısındadır.

Bu yönüyle, Bauman'ın bakışından dünyaya uzanmak, günümüzde yaygınlık gösteren belli sorun alanlarını kavramak bakımından önemlidir. Özellikle de, günümüzde mülteciler ve mültecilik hususunun nasıl kavramsallaştırılması ve analiz edilmesi gerektiği konusunda bizlere aydınlatıcı ve ufuk açıcı başlıklar açmıştır. Bu anlamda çalışmamız, Bauman'ın akışkan modernite perspektifi ışığında, mülteciler ve mültecilik konusunun nasıl ele alındığını tartışmaktadır. Zira Bauman'ın akışkan modernite analizi, mültecilik konusunda yaşanan dönüşümü kavramada ve aktarmada bize önemli bir perspektif sunmaktadır. Nereye yol aldığı kestirilemeyen, amaçsız, reçetesiz ve ütopyasız bir dünyada, mülteciler aidiyetsizliklerinin en acımasız “köksüzlüğüne” ve yabancılıklarının en dışlayıcı “ötekiliğine” maruz kalmaktadır. Bauman'ın akışkan modernite analizi, bu süreci anlamayı kolaylaştırmakta, mülteciliğin günümüzde kazandığı yeni nitelikleri tartışmaya açmakta ve mülteci sorununa daha küresel çözümler geliştirmeye katkı sunmaktadır. Elbette Bauman, “mutlak” ve “nihai” çözümler üretmez, ancak eleştirel kavrayışıyla mevcuda hapsediğimiz bir ütopyasızlığa da mahkûm edilmeye razı olmaz. Kaotik ve belirsiz görünen dünya resmine rağmen, işbirliği ve dayanışma içerisinde tesis edilebileceğine inandığı daha iyi bir yaşam ümidini koruyarak bunu sosyolojisine aktarmaya özen gösterir. Bu yönüyle Bauman, günümüzde “olmakta olan”ı kavramsallaştırmada ve mülteci sorunu gibi yaygın bir meseleyi “eleştirel” ve “bütüncül” bir perspektif içerisinde tartışmaya açmak bakımından kayda değer bir yere sahiptir.

Bauman'ın Akışkan Modernite Analizi

Bauman, günümüzün tarihsel evresine bir ad koyma girişiminde, “postmodernite” terimi yerine, “akışkan modernite” sözcüğünü kullanmayı daha yerinde bulmaktadır. Eşdeyişle, akışkan modernite, Bauman'ın 21. yüzyıl dünyasını tanımlamak üzere postmodernite yerine son zamanlarda kullanılmasını daha uygun bulduğu bir terimdir. Ona göre, günümüzün modern toplumları o denli değişken görünüyor ki, bu toplumların “akışkan” aşamada olduğu söylenebilir (Bauman ve Lyon, 2013: 7). Böyle bir adlandırmayla, “değişmeyen tek şeyin değişim, kesin olan tek şeyin ise belirsizlik olduğunun gittikçe kesinleş”tiği (Bauman, 2017: 12) dünyamızın belirleyici bir yönünü öne çıkarmaya gayret eder. Nasıl ki, “yüz yıl önce ‘modern olmak’ demek, mümkün olan ‘en üst mükemmellik aşamasına’ ulaşmaya çalışmak demektiyse – [akışkan modernite] şimdi sonu gelmeyen bir gelişme süreci, ulaşılacak bir nihai amacın ve böyle bir isteğin olmaması demek”tir (Bauman, 2017: 12-13). Yani bir tür “modernitenin ‘katı’ evresinden ‘sıvı’ evresine geçiş” (Bauman, 2012a: 140) söz konusu. “Günümüzün ‘sıvılaşmış’, ‘akışkan’, dağılmış, saçılmış ve düzensiz modernite versiyonu”nda (Bauman, 2005: 37) katı modernitenitenin kesinliğe, kusursuzluğun ve “iyi yaşam”ın evrensel ölçütlerine yaptığı felsefi yolculuk boşa harcanmış bir çaba olarak görünmektedir (Bauman, 2003a: 169). Zira hedefler değişmiştir. Katı aşamasındaki modernitenin kalbinde geleceği kontrol etmek ve kesinleştirmek hedefi yatıyorken, “akışkan” dönemde hedef, geleceğin ipotek altında olmadığına garantilenmesine kaymıştır (Bauman, 2017: 14). Bir anlamda, insanların “daha yüksek güçlerin uyguladığı moral mutlakların güvenceli yönlendirmesine sahip olmadığı bir dünya” (Smith, 1999: 17) var önümüzde. Bu nedenle Bauman, *akışkan modernite* evresinde, “kendimizi bir tür ‘fetret devrinde’ –eski yöntemlerin artık işe yaramadığı, eski öğrenilmiş ya da edinilmiş yaşam

kiplerinin şu anki insanlık durumu için artık uygun olmadığı, fakat karşımızdaki zorluklarla mücadele edebilmemizi sağlayacak yöntemlerin ve yeni koşullara uygun yeni yaşam kiplerinin henüz icat edilip yerine konmadığı ve uygulamaya geçilmediği bir dönemde” (Bauman, 2017: 11) bulduğumuzdan dem vurur. Mevcuda dair bir tasvire yeltenip bir eylem stratejisi belirlediğimiz anda, kendimizi yeniden biçimlendirmemiz gereken bir belirsizlik içinde buluyoruz. Akışkan değişim, kontrol ve tayin misyonu bir yana, anlaşılma olanağını dahi artık imkânsız kılıyor. Bauman’ın deyişiyle (2011a: 7), “bize ait bu dünyadaki her şey ya da hemen hemen her şey durmaksızın değişiyor: takip ettiğimiz akımlar ve ilgilendiğimiz konular (sürekli değişen ilgi alanlarımız, dünyayı dün cazip kılan şeylerden ve olaylardan bugün çok uzakta ve yarın da bizi bugün heyecanlandıran şeylerden ve olaylardan uzakta olacak), hayal ettiklerimiz ve korktuklarımız, imrendiklerimiz ve tiksindiklerimiz, ümitlenme ve endişelenme nedenlerimiz. Ve içinde bulunduğumuz koşullar, geçimimizi sağlamaya ve geleceğimizi planlamaya çalıştığımız koşullar, birilerine bağlanıp başkalarından kopma (ya da koparılma) koşullarımız da sürekli değişir. Bizi daha mutlu edecek fırsatlar ve mutsuz edecek tehditler üzerimize yağar ya da yanımızdan geçip gider ve yer değiştirirler. Çoğu zaman bütün bunlar öyle hızlı ve seri gerçekleşir ki onları yönetmek ya da yönlendirmek, gidişata yön vermek ya da müdahale etmek için makul ve işe yarar bir şey yapmak gelmez elimizden.” Bu yönüyle “akışkanlaşma” denen olgunun, günümüzde, sistemden kişisel yaşam deneyimlerine kadar, makrodan mikro seviyeye kadar her seviyeye uzandığı, ancak bir taraftan da bütünü alt üst edecek kolektif bir cevap için gerçek bir olasılık ihtimalini ortadan kaldırdığı söylenebilir (Jay, 2010: 98). Böylelikle, hepimiz, kısa vadeli planlamaların, anlık hazların, kurumların zayıflamasının, geçici ilişkilerin, risk yönetimi mücadelesinin, kısa vadede tüketilen kimliklerin ve yaşanabilir toplumların çökmesinin yaygınlık kazandığı bir kırılma belirsizlik dünyasının sakinleri haline geldik (Jay, 2010: 97). Bu anlamda, akışkan modern koşullar altında yaşamak, mayın tarlasında yürümeye benzetilebilir. Herkes her an herhangi bir yerde bir patlama olabileceğini bilir, fakat kimse patlamanın kesin olarak ne zaman ve nerede olacağını söyleyemez. Küreselleşmiş bir gezegende bu durum evrenseldir – kimse bundan ve doğacak sonuçlardan muaf değildir (Bauman, 2017: 18). Deyim yerindeyse, “müphemliğin kökünü kazıma çabası” (Bauman, 2003b: 18) anlamıyla “modern pratiğin” kendisi, akışkan dönemde gezegenin her yerinde patlamış durumdadır, eşdeyişle modern dönemde defedilen müphemlik bugün her yere yayılmış durumdadır.

Bauman’a göre, içinde bulunduğumuz dünyanın “akışkanlığının” pek çok göstergesi, sonucu ve nedeni vardır. En başta kısaca “liberalleşme” denen, iktidarın (yani yapabilme erkinin) politikadan (yani nelerin yapılması gerektiğine karar verme yetisi) ayrıldığı, bunun sonucu olarak eyleyicinin ortada olmadığı veya zayıf kaldığı ya da başka bir deyişle hedef için gerekli eldeki araçların yetersiz olduğu durumla doğrudan ilişkilidir. Bir diğer göstergesi ise, karşılıklı bağımlılıklar ağıyla sıkı sıkıya örülü bir gezegen üzerindeki eylemin “çokmerkeziliğidir” (Bauman, 2017: 18). Bauman’ın sözcükleriyle aktarmak gerekirse, eski merkezin merkeziliği dağılmış ve birbirine sıkıca bağlı otorite alanları arasındaki bağlar belki de onarılamayacak şekilde kopmuş durumdadır. Ekonomik, askeri, entelektüel ve sanatsal iktidar ile nüfuzun yerel yoğunluk alanları, eğer ki önceden çakışmışlarsa bile, artık çakışmamaktadır (Bauman, 2010: 15). Devletler, gittikçe çokuluslu (daha doğrusu, gayri milli, ulus-üstü) yöneticilerin idaresinde dünya çapında gerçekleştirilen mal ve para hareketlerinde transit istasyonlardan başka bir şey ifade etmeyen yerlere dönüşmüş, devlet siyasetinde ekonomi yönetiminden geriye kalanlar, dünyayı gezen sermayenin belli bir yerde konaklaması ve burada birazcık daha fazla kalması için ayartıcı olabilecek çekici ve karlı koşullar (düşük vergiler, düşük ücretler, korkutulmuş ya da susturulmuş uysal işgücü, kolay krediler, yüksek sübvansiyonlar, düşük faiz oranları ve –son fakat hiç de ötekilerden önemsiz değil- bütün masrafları karşılanan seyahat yöneticileri için hoş vakitler) sunma işine indirgenmiştir (Bauman, 2014a: 339). Hızla küreselleşen ve gittikçe mekandışılaşan ekonomi,

siyasi dizginlerden ve yerel kısıtlamalardan kurtulunca, dünya nüfusunun en iyi ve en kötü durumdaki kesimleri arasında ve tek tek her toplum içinde giderek derinleşen servet ve gelir uçurumları yaratmakta, nüfusun giderek genişleyen kesimlerinin yoksulluk, sefalet ve mahrumiyet içinde yaşamalarına yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik anlamda rasyonel ve toplumsal anlamda faydalı görülen her türlü çalışmanın dışına çıkarılmalarına, ekonomik açıdan *gereksizleşmelerine* yol açmaktadır (Bauman, 2012b: 184). Dünyanın hemen her yerinde eşitsizlik hızlı bir şekilde büyümekte, zenginler, özellikle de çok zengin olanlar varlıklarına varlık katarken; fakirler, özellikle de çok fakir olanlar daha da fakirleşmektedir. Dahası, insanlar sadece zengin oldukları için zenginleşmekte, fakir olanlar sadece fakir oldukları için fakirleşmektedir. Böylelikle eşitsizlik kendi mantığı ve momentumuyla derinleşmeye devam etmektedir. İnsanlar tarihte ilk defa, dışarıdan herhangi bir yardıma, itme kuvvetine, desteğe veya uyarıcıya ihtiyaç duymadan, sosyal eşitsizliği icat etmekle kalmayıp, birçok başarısız denemenin ardından, kendi kendine devridaim yapabilecek hale getirmeye hiç olmadığı kadar yaklaştılar (Bauman, 2014c: 16). Etkisini ezici oranda “yerel”de daha çok hissettiren bu gelişmeler karşısında dönem dönem politikadan arta kalanların, eski güzel günlerde olduğu gibi yine devlet tarafından yürütülmesi beklense de, aslında devletin ekonomik yaşamla ilgili hiçbir şeye dokunmasına, [yerelde eşitsizliği azaltmak ve adaleti sağlamak yönünde küresel sermaye çıkarlarını sıkıntıya düşürecek politikalar geliştirmesine] pek izin verilmemektedir. Zira bu yöndeki herhangi bir girişimin, anında karşısında dünya piyasalarının öfkeli cezai yaptırımlarını bulacağı aşikârdır (Bauman, 2006: 78). Dolayısıyla, bu yeni savaşta amaç daha fazla toprak fethetmek değil, “nevzuhur” küresel güçlerin “akışını” kesen duvarları yıkmak ve o güne kadar dışa kapalı kalmış, el değmemiş alanları diğer sivil güç sahiplerinin “operasyonlarına” açmaktır. Bu anlamda, günümüzde savaşın, gitgide daha çok “küresel serbest ticarete başka yollarla destek olma” çabasına dönüştüğü söylenebilir (Bauman, 2017: 36). Bu nedenle günümüzde yaşanan mülteci sorunu da küresel güç akışını kesen duvarları yıkmaya girişimleri göz önünde bulundurulmadan pek doğru anlaşılabilir. Küresel sermaye dolanımına engel oluşturan veya sınırlayan, küresel sermaye akışının haritasında riskli veya tehlikeli yerler sınıfına dâhil olan yerlere insan hakları, güvenlik, terör veya demokrasi kılıfıyla yapılan müdahaleler, sözde diktatoryal rejimlerden kurtarılacak insanları pek çok örnekte ya ölüme ya da sürgünde geçirilecek bir yaşama mahkûm etmektedir. Ve maalesef savaş, yerel halkın insan hak ve hürriyetleri bakımından bir kazanım elde edip etmediğinden bağımsız bir biçimde, sekteye uğrayan sermaye akışı sağlıklı bir biçimde yeniden tesis edildiğinde sonlandırılmaya layık görülürken, insanlar değil, petrol rezervleri güvence altına alındığında barış naraları duymak daha olanaklı hale gelmektedir.

Akışkan Modernite Çağında Yabancılar, Mülteciler ve Mültecilik

Tüm zaman ve mekânların yerlilerinde, aslında yabancıları ayırma, dışlama, sürme ve yok etme yönündeki çılgın çabalara rastlamak mümkündür (Bauman, 2000: 20). Peki kimdir bu böyle kurtulmak, arınmak ve yerlilerin hijyen içinde kendilerinden uzak tutulmasını arzu ettiği yabancılar? Bauman’ın deyişiyle, “karışıklığa meydan vermemek için, baştan yabancıların basitçe bilinmedik bir kişi –iyi tanımadığımız, her yönüyle tanımadığımız ya da hiç tanımadığımız bir kişi- olmadığını kaydedelim. Yabancıların dikkate değer özelliği büyük oranda bildik olmalarıdır; bir kişiyi yabancı olarak kabul etmek için, öncelikle onun hakkında hiç olmazsa birkaç şey bilmem gerekir. Her şeyden önce, onların tekrar tekrar, davetsiz olarak benim görüş alanıma girmeleri lazımdır: Öyle ki ben onları yakın çevremde görmeliyim: istesem de istemesem de onlar kesinlikle benim yaşadığım ve ayrılmadığım, ayrılma işaretleri de göstermediğim bir dünyada yaşarlar. Böyle olmasalardı, yabancı değil, olsa olsa ‘hiç kimse’ olurlardı” (Bauman, 2013a: 66). Bu yönüyle, yabancıların en çarpıcı ve en can sıkıcı

özellikleri ne komşu ne de yaratık olmalarıdır. Ya da daha doğrusu –kafa karıştırıcı, rahatsız edici, ürkütücü bir şekilde- her ikisidirler (ya da olabilirler –kim bilir?). Komşuya benzer yaratıklar. Yaratık komşular. Diğer bir deyişle yabancılar. Yani toplumsal olarak uzak, ama fiziksel olarak yakın olanlar. Fiziksel olarak erişilebilir olan yaratıklar. Toplumsal menzilin dışında kalan komşular. Yabancılar, hiç kimsenin ülkesinin –normsuz ya da yönelimi imkânsız kılacak kadar az kuralın olduğu bir alanın- sakinleridir. Bu nedenle altüst edici bir şekilde kararsız ve tehlikeli olmaya ve başarı güvencesi taşımamaya mahkûm olan bir ilişkinin failleri ve nesnelere halindedirler. Yabancılarla ilişki her zaman bir uyumsuzluktur; çünkü yabancıların statüsüzlüğüne ya da karışık statüsünün yarattığı kural azlığı ya da kuralların uyumsuzluğu anlamına gelir (Bauman, 2011b: 188). Bu yüzden, bizim için normal ve doğal olan, bizim hayat tarzımızdan “doğmuş” olan ne varsa onlar için tuhaf, bazen de şaşırtıcıdır. Onlar bizim tartışma götürmez yolumuzun erdemine akıl sır erdiremezler (Bauman, 2013a: 71). Dolayısıyla, yabancılar saldırgan bir şekilde davranmasalar bile, onlara bilinçli ya da bilinçsizce kızılır, “bilinçaltınca” rahatsız edicidirler: sadece varlıkları bile, zaten yeterince göz korkutucu olan hareketlerimizin sonuçlarını ve başarılı olma ihtimallerini hesaplama işini, yapılması neredeyse imkânsız hale getirir (Bauman, 2013b: 81). Yabancılar, yani yalnızca tanıdık olmamaları ve bu yüzden de önceden kestirilemez ve şüpheli olmaları sebebiyle hınç duyulur. Bu hınç, korkulan akışkanlığının canlı ve somut tecessümü olan insanlardır. Bu insanlar, parçalarına ayrılmakta olan dünyanın doğal ruhunu temsil eden, bu dünyayı protesto etmek için de yakılan, doğal, hemen el altında bulunan kuklalar olarak; dini bütünlerin düzgün hayatlarını tehdit eden kötü ruhlara karşı yapılan şeytan çıkarma ayinlerinin doğal aksesuarları olarak iş görürler (Bauman, 2010: 37). Ancak günümüzde, yabancılar yönelik bir şeyler yapmak artık düzenleme kaygılarının işlerinden bir diğeri olmaktan çıkıp, tam merkezine oturmuştur. Akışkan dünyada yabancılar da artık rutinden çıktığı için, şeylerin arı tutulmasının rutin yolları da değişmiştir. Sürekli değişen bir dünyada, her tarafa yabancı korkusunu yayan kaygı bütün bir günlük yaşamı istila etmiş ve insan yaşamının her köşesine yayılmıştır (Bauman, 2000: 22). 21. yüzyılın savaş mağdurları, yerlerinden edilmiş ve gezegenin dört bir yanına savrulmuş milyonlarca insan, neredeyse buldukları her yerde üzerlerinden atamayacakları bir yabancılığa mahkûm edilmiş durumdadır. Mülteciler, akışkan modernite çağının *en bilindik yabancılarıdır*.

Günümüzde hınçlanılan yabancılar arasında başköşe, mültecilere, sığınma talebinde bulunanlara, dünyanın yoksul bölgelerinden gelen hepten yoksul sürgünlere bırakılmıştır. Bu insanlar, kapılarımızı çalıp güvenliğimizin tam da ne kadar güvensiz, rahatlığımızın ne kadar dayanıksız ve korunmasız olduğunu, huzurumuzun ve dinginliğimizin ne kadar yetersizce korunduğunu hatırlatırlar (Bauman, 2010: 37). Yüzbinlerce insan yuvalarından kovuluyor, katlediliyor ya da hayatlarını kurtarmak için kendi ülkelerinin sınırlarının ötesine kaçmaya zorlanıyor. Görünüşe göre, modernliğe geç girenlerin (aldatıcı bir şekilde hilekârca “gelişmekte olan ülkeler” adı verilenlerin) topraklarındaki tek gelişen sanayi, seri mülteci üretimidir (Bauman, 2010: 37). Küresel sınırın insani atığı olan mülteciler, yabancıların cisimleşimidir, mutlak yabancılardır, hınç duyulan ve her yerde nefret ve kinle karşılanan yabancılardır. Bizatihi kendileri yersiz olan yerler, yani sıradan turistlerin seyahatlerinde kullandıkları haritalarda görünmeyen “hiçbir yer olmayan yerler” dışında, her yerde yersizdirler (Bauman, 2010: 38). Akışkanlığın hüküm sürdüğü gezegende, başlarını sokacak bir çatıları ve hiçbir hakları olmayan bu insanlar, yasa karşısında eşit olmamaktan değil, kendilerine layık görülen kötü muameleden şikâyet ettiklerinde başvurabilecekleri ya da koruma talep edebilecekleri, *kendilerine uygulanabilecek hiçbir yasa olmamasından* dolayı ıstırap çekerler (Bauman, 2012a: 175). Onlar, Bauman’ın deyişiyle, devletsizdir, ancak yeni bir anlamda devletsizdir; devletliklerinin ait olabileceği devletin mevcut olmamasıyla devletsizlikleri tamamen yeni bir düzeye çıkmıştır (Bauman, 2010: 37). Bir süre yerleşik kalsalar bile, varacakları yer (gidecekleri ya da geri dönecekleri yer) belirsizliğini, “nihai”

diyebilecekleri bir yer de ulaşılmazlığını koruduğu için asla nihayete ulaşmayacak bir hareket halindedirler. Kendilerini asla içlerini kemiren geçicilik hissinden, herhangi bir yerleşimin belirsizliğinden ve iğreti doğasından kurtaramazlar (Bauman, 2010: 38). Çünkü “onlar yer *değiştiriyor* değildirler, yeryüzündeki yerlerini *yitiriyorlar*” (Bauman, 2012a: 189). Mülteciler ve dışarda tutulması gerekenler kategorisindekiler büyük miktarlarla ifade edildikçe, bu artışa yol açan ileri demokrasi öncüleri, kapılarını bir bir kapatmaya ve kendilerini sebep oldukları bu göç dalgalarından yalıtık tutmaya yöneldiler. Klasik gözetimle beraber yasaklayıcı ve “dışarda” tutmaya yönelik bir politika adet haline geldi. Sözelimi, bugün “Avrupa Birliği’nin devlet adamları zamanlarının ve beyinsel kapasitelerinin büyük bölümünü, hudutları kapamak ve sağlamlaştırmak için giderek daha sofistike yollar düşünmek, her şeye rağmen hududu geçmeyi başarmış olan ekmek ve sığınak talepçilerinden kurtulmaya en elverişli prosedürleri bulmak için kullanıyorlar” (Bauman, 2012a: 191). Kısa zaman önce, Trump’ın göçmenlerle ilgili olarak izlediği, “hariçte tutmak” yönündeki politika bu durumun başka bir örneği olarak anılabilir. Daha “merhametli” alternatif seçeneklere yönelen bazı demokrasilerde ise, mülteci kampları, kötü koşullar ve yoksunluklar içerisinde mültecilerin pek çoğu için “yersizliğin ebedileştiği konak yerleri” olmaktan kurtulamamaktadır.

Güvenlikçi ve disipline edici uygulamanın bir başka versiyonu, doğrudan “hariçte tutmayı” amaç edinmiş yeni uygulaması kendisini en iyi mülteci kamplarında gösterir. Mülteci kampları, dışarda tutma, yalıtma ve “ayıklama”ya maruz kalanların, rotası olmayan, hayatta kalma ümidiyle yol almış milyonlarca savaş ve terör mağdurunun toplanma yerleridir. Bauman’a göre, bir mülteci kampı, haritadaki tüm yolların tükendiği ve tüm hareketin durakladığı bir aktarma durağıdır. Kamplar katiyeti sızdırır; varılacak noktanın katiyetinden ziyade, geçiş durumu kalıcı duruma dönüşür, taşlaşıp kalır. Mülteci kampı adındaki bir yere atanmış olmanın tek anlamı, diğer tüm makul yerlerin yasak bölge ilan edilmiş olmasıdır. Bir mülteci kampı üyesi olmak demek bir yabancı, farklı bir beden, dünyanın geri kalanı için davetsiz bir misafir olmak demektir; kısacası insanlığın geri kalanın paylaştığı dünyadan tahliye edilmiş olmaktır. “Tahliye edilmiş olmak”, sürgün pozisyonunda sabit kalmak, bir mültecinin kimliğinde olması gereken ve zaten olan tek şeydir (Bauman, 2014b: 226-227). Dolayısıyla, bir mültecinin kampın içinde olmasının tek anlamı dünyanın geri kalanında (etrafını ban-optik aygıtlarla çevirmesi için o dünyaya meydan okuyan) bir dışarıklı, yabancı bir beden ve davetsiz bir misafir olmaktır; yanı kısaca söylemek gerekirse bir mülteci kampının sakinlerinden olmak, insanlığın geri kalanının paylaştığı dünyadan dışlanmak demektir. Bir mültecinin kimliğinde olan ve olması gereken de yalnızca “tahliye edilmek”, *sürgün* durumunda sabitlenmektir (Bauman ve Lyon, 2010: 70-71). Ne var ki, tahliye, onların bir aidiyet geliştirecekleri bir mekâna dâhil oldukları anlamına gelmez. Yer yitiminin aidiyetsizliği, buldukları hiçbir toprak üzerinde peşlerini bırakmaz. Bu yönüyle, “mültecilerin ortak sıfatı *yerdışılıklarıdır*. Gerçekten bir yerde değildirler; fiziksel olarak işgal ettikleri yerin ‘içinde’ ama o ‘yere’ ait değildirler (dünya gezginleri birbirini izleyen akıp giden anların içindedir, mülteciler ise sonsuzca uzayan bir an silsilesi içindedir) (Bauman, 2012a: 194). Dolayısıyla “kamp” denen şey bir yerden bir yere yapılan yolculuk sırasında uğranan bir ara istasyon, konaklama yeri veya motel değildir. Haritası çıkarılmış bütün yolların tükendiği ve bütün hareketin nihayete erdiği istasyondur; üstelik bu mahkûmiyetin bir gün biteceğine dair hemen hiç umut yoktur: Gittikçe daha fazla sayıda insan, hayatları boyunca başka hiçbir yeri görmeden kamplarda doğmakta ve ölmektedir. Kamplar buram buram nihailik kokar; ama bu nihailik varış noktasının değil, bir daimilik durumunda donup kalan geçiş durumunun nihailiğidir (Bauman ve Lyon, 2010: 70). Mülteci kamplarının bu yapısı, onların amaçlı, önceden programlanmış ve dâhili bir geçiciliğin damgasını taşımalarına yol açar. Zira bütün bu yerleşimler hem zaman hem de mekân içinde bir delik olarak, kimlik oluşumuna ve toprak vermeye ilişkin zaman silsilesinin geçici olarak askıya alınması olarak düşünülmüştür (Bauman, 2012a: 194). Mülteci kampları bu yönüyle, bir

“donmuş geçicilik” halidir. Yani geçiciliğin sürekli, kalıcı hali; parça parça anlardan oluşan, ama bu anların hiçbirinin sürekliliğe katkı sağlamak şöyle dursun, sürekliliğin bir parçası olmadığı süre. Mülteci kampında kalanlar için, uzun vadedeki sonuçlara dair beklentiler deneyimin parçası değildir. Onlar kelimenin tam anlamıyla günü birlik yaşarlar; gündelik yaşamlarının içeriği, günlerin birleşip ayları ve yılları oluşturmasından etkilenmez (Bauman, 2012a: 195).

Kısacası, akışkan modernitenin zayıf(laştırılmış)-devletlerle dolu, parçalanmış, merkezsizleşmiş, belirsizlik ve güvensizlikle anılan dünyasında, mülteciler ve genel anlamda yabancılar da, modernitenin “sıvı” halinden payına düşeni almıştır. Yabancılarla ilişkin, hiçlik, yersizlik ve dışlanmışlık istisnai olmaktan çıkıp, küresel çapta hâkimiyet kazanan bir kural haline gelmiştir. Liberal hayaller sunan her demokrasinin sınırında bir toplama kampı, yer yitirenlerin, yersizliklerinin damgası haline gelmiş bir “kapatılma” alanı bulmak mümkündür. Küresel çaplı sorunlardan kaynaklanan yerel göçler, mağduriyeti ve yersizliği yaratan acımasız kapitalist rekabetin gölgesinde, sığındıkları yerel güçlerden bir medet uman ve çaresizce yardım eli bekleyen milyonlarca mülteci ve sığınmacıyı her geçen gün rutin hale getirip kendi türüne yabancılaşmış bir insanlığın yabancılarına dönüştürmektedir.

Sonuç Yerine: Akışkan Bir Dünyada Daha İyi Bir Yaşam Ümidini Korumak

Peki neler yapılabilir? Bauman’ın kimi ifadelerinden bir karamsarlık çıkarmak olanaklıdır. Ama onun tamamen çözümsüzlük ürettiğini söylemek de haksızlık olacaktır. Adımları ve sınırları belirli ve tayin edilebilir somut bir reçetesi yok belki, ama daha iyi bir dünya arayışından ve böyle bir dünyanın tesis edilebileceği inancından vazgeçtiği söylenemez. Bauman, “küresel ve tüketici bir zamanda eşitsizliklerin, risklerin giderek arttığına işaret etse de insanlar arasında oluşacak bir dayanışma ruhu ve etik sorumluluk önerisiyle, postmodern zamanlarda kurtuluş kapısını aralar” (Şimşek, 2016: 347). Bunu sağlamak adına, mevcudu anlamak ve bu mevcudu oluşturan dinamikleri tüm yönleriyle anlaşılır kılan eleştirel bir sorgulamayı sürdürmeyi ve “ben” odaklı “bireyselleşmiş kültür”ün yerine, “öteki”ye yönelen sorumluluk bilincinin geliştirilmesine katkı sunan bir etüğün yaygınlık kazanmasını umut eder. İnsanların kendilerine ve şeylere karşı olan yabancılaşmasından kurtarılması, birliktelik ve dayanışmanın tesisinde elzem olan “eleştiri” ve “etik” talebi, az bir şey değil. Hele de, bu denli parçalanmış ve biz olmaktan koparak birbirimizden uzaklaştığımız akışkan dünyamızda, yapılması gerekenler arasında, Bauman’ın bize miras bıraktığı en önemli kazanım belki.

Küresel dünyanın ortak kaderi, barışın mutlaka bir dayanışma ve işbirliğini zorunlu kılmasıdır. Bu zaruret, farklı dilsel, kültürel, tarihsel kültürlerin “öteki” olmaktan çıkarılarak, aynı küresel aidiyetin bir parçası olarak benimsendiği bir ruh yaratmaya bağlıdır. Bu anlamda Bauman, “küresel dayanışma çağında örneğine rastlanmamış bir zorluk”la karşı karşıya olduğumuzu belirtir. Bu zorluk, “demokratik şekilde bir arada varoluşun kutsal özelliklerini atalarımızın çıkardığı ve orada bıraktığı ulus devlet seviyesinden de yukarı, dünyevi insanlık seviyesine çıkarmak” (Bauman, 2014b: 49). Ona göre, yaklaşan ya da başımıza çoktan dert olmuş sayısız tehlikelerden, risklerden ve krizlerden hangisini düşünürsek düşünelim, çözüm arayışı ancak kendimizi –birleşik, paylaşılan, bölünmez- tehlikeye atarak önemseyebileceğimiz bir gerçek üzerinde, küresel sorunların üstesinden (şayet varsa) ancak küresel çözümlerle gelinebileceği gerçeği üzerinde dönüyor (Bauman, 2011a: 130). Zira küresel çapta bir dayanışma olmadan hiçbir özgürlük güvende, hiçbir bölgesel sorun küresel etkiler taşımaktan uzak olmayacak ve mültecilik gibi gündem maddeleri güncelliğini korumayı sürdürecektir (Bauman, 2000: 296). Akışkan dünyamızda sorunlar, etkileri kimi zaman daha yerel olarak algılanabilir bir biçimde karşılık bulsa da daha küresel çaplı bir perspektifle ele alınmalıdır. Devletler, kendi içlerinde veya hemen yanı başlarında biten problemleri otonom çözüme kavuşturan kapalı devreler olmaktan uzaklaşmış durumdadır.

Eşdeyişle günümüzün pek çok sorunu, büyük oranda küresel bazda düşünülmesi gereken ve çok boyutlu bir etki alanına sahip sorunlar kategorisindedir. Bu nedenle, günümüzün gittikçe merkezsizleşen dünyasında, küresel kaynaklı sorunlara çözümler bulmak, müşterek bir katılımı, sorunla ilgili olan aktörlerin ortak irade göstermesini ve belli hassasiyetlerde gezegenin bütününe yayılan bir duyarlılığın tesis edilmesini gerektirmektedir. Zira Bauman'ın işaret ettiği gibi, “kökleri küresel boyutta yatan sorunların yerel çözümleri”nden söz etmek pek makul görünmemektedir. (Bauman, 2010: 96). Artık evinde seçtiği değerleri savunurken sınırları dışındakilerin hayalleri ve özlemlerine sırt çevirmek, ne kadar iyi teçhizatlı, azimli, katı ve ulaşılmaz olursa olsun, tek başına hareket eden hiçbir devletin gücünün yetebileceği bir durum değil (Bauman, 2013b: 33-34). Bununla birlikte, ortak insanlık yönündeki hummalı arayış ve bu tür bir varsayımı izleyen uygulamalar, başka hiçbir dönemde şuan olduğu kadar acil ve elzem olmamıştır. Küreselleşme çağında, ortak bir insanlık davası ve politikası, uzun tarihi boyunca geçtiği evrelerin en hayati olanıyla karşı karşıyadır (Bauman, 2012a: 212). Bu nedenle, kendi içine kapanmak, sorunların üretimine ortak olup, çözümünde herhangi bir sorumluluk almaktan kaçınmak, hiçbir zaman sorunu ortadan kaldırmayacak ve farklı biçimlerde yaygınlaşmasına neden olacaktır. Dolayısıyla mülteciler ve sığınmacılar söz konusu olduğunda da, çözümsüzlüğü, yerel dinamiklerin işgüzarlığı ya da umursamazlığıyla açıklamak (bazı durumlarda öyle olmasına rağmen) yerinde bir tespit olmayacaktır. Yerel unsurlar, inisiyatif kullanıp kendi olanakları dahilinde sorumluluk sergileyip çözüme yönelik belli politikaları yürürlüğe soksa dahi, sorunun kökünden çözülmediği ve ilgili diğer devletlerin de iştirakini içeren bir birlikteliği gerektirdiği bugün pek çok güncel vakada deneyimlenmektedir.

Güçlü toplumsal bağlara olanak tanımayan, insanlığın bu “sıvı” evresinde, küresel bir çözüm geliştirmek, ötekileştirilen mülteciler ve sığınmacılarla birlikte yaşamayı ve onların “bireysel” yaşam mücadelesini “müşterek” bir gelecek inşasına dönüştürecek bir dayanışmayla birlikte sürdürmeyi öğrenmeye bağlıdır. Onları kendimizden yalıtılmak adına kapılar belki kilitlenmiştir; ama kilitler ne kadar sağlam olursa olsun sorun ortadan kalkmış olmayacaktır. Zira bu kilit, yerinden etmeye yol açan ve insanları mülteciye dönüştüren güçleri ne ehlileştirir ne de zayıflatır. Sorunu gözlerden ve gönülden uzak tutmaya katkıda bulunabilir, ama yok olmaya zorlayamaz (Bauman, 2012a: 189). Kısacası, “ütopyacı fikirler rezervinin tehlikeli bir şekilde kurumaya başladığı” (Bauman, 2016: 13) bu dönemde, Bauman'ın bize anlatmak istediği, hangi durumda olursak olalım, “‘insanlar-arası birlikteliğin’ mümkün olduğu”dur (Tester, 2004: 156). Bu umudun yolculuğu belki de kısa vadede huzur içinde konaklayacağımız bir dünyayı sunmayacaktır, ancak Bauman'dan öğrendiğimiz kadarıyla bu umuttan vazgeçtiğimiz an, insanlık olarak kaybetmiş sayılacağız.

Kaynakça

- BAUMAN, Z. (2000). *Postmodernite ve Hoşnutsuzlukları*, (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2003a). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- BAUMAN, Z. (2003b). *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2006). *Küreselleşme*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2010). *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var Mı?*, (Çev. Funda Çoban ve İnci Katırcı), Ankara: De Ki Basım Yayımları.

- BAUMAN, Z. (2011a). *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, (Çev. Pelin Siral), İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- BAUMAN, Z. (2011b). *Postmodern Etik*, (Çev. Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2012a). *Akışkan Aşk*, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Versus Kitap.
- BAUMAN, Z. (2012b). *Siyaset Arayışı*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2013a). *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2013b). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm*, (Çev. F. Doruk Ergun), İstanbul: Say Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2014a). *Parçalanmış Hayat*, (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2014b). *Bu Bir Günlük Değildir*, (Çev. Didem Kizen), İstanbul: Jaguar Kitap.
- BAUMAN, Z. (2014c). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?*, (Çev. Hakan Keser), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2016). *Sosyalizm: Aktif Ütopya*, (Çev. Ahmet Araşan), Ankara: Heretik Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2017). *Akışkan Modernite*, (Çev. Sinan Okan Çavuş), İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- BAUMAN, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim*, (Çev. Elçin Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z. ve TESTER, K. (2017). *Zygmunt Bauman ile Söyleşiler*, (Çev. Mesut Hazır), Ankara: Heretik Yayınları.
- JAY, M. (2010). Liquidity Crisis: Zygmunt Bauman and the Incredible Lightness of Modernity, *Theory, Culture & Society*, Vol. 27(6), ss. 95-106.
- KİLMİNSTER, R. ve VARCOE, I. (1996). Introduction: Intellectual Migration and Sociological Insight, *Culture, Modernity and Revolution*, (Ed. Richard Kilminster ve Ian Varcoe), London: Routledge, ss. 2-21.
- SMİTH, D. (1999). *Zygmunt Bauman: Prophet of Postmodernity*, Cambridge: Polity Press.
- ŞİMŞEK, M. E. (2016). *Modernite, Postmodernite ve Bauman*, İstanbul: Belge Yayınları.
- TESTER, K. (2004). *The Social Thought of Zygmunt Bauman*, New York: Palgrave Macmillan.

MEDYANIN ÇALIŞAN VE OKUYAN GENÇLİK ÜZERİNE ETKİLERİ*

Bekir KOCADAŞ**

Metin KILIÇ***

Özet

Çocukların gelişim ve eğitim çağında zor ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaları, uygulanmakta olan sosyo-ekonomik politikaların, her türlü ihmalin ve denetimsizliğin mağdurları durumuna düşmelerine neden olmaktadır. Çalışan ve okuyan gençlik üzerine yapılan bu çalışma da, farklı işlevleri ile gerek bireyleri eğiten, eğlendiren gerekse, haber veren, kamuoyu oluşumuna katkı sağlayan medyanın, çocukları nasıl ve ne gibi programlarla etkileyip ya da etkilemediği ortaya çıkarılmak istenmektedir.

Çalışma 15–18 yaş arası ortaöğrenim çağı gençliği ile sınırlıdır. Çalışmanın örneklem grubu, okuyan ve çalışan gençlik olmak üzere iki ana gruptan oluşturulmuş ve 698 anket uygulanmıştır. Sonuç olarak medyanın çocuklar üzerinde büyük etkileri olduğu çalışma sonucunda tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Gençlik ve Çocuk, Çocuk İşçiliği, Eğitim

THE EFFECTS OF MEDIA YOUTH PEOPLE WHO WORK AND STUDY

Abstract

Children's being forced to work in hard and dangerous labour during their development and school age leads them to suffer from the socio-economic policies that have been adopted, and all kinds of negligence and lack of inspection. In this study, which was conducted upon the young people who are students and a part of labour, it is aimed to reveal how and with what sort of broadcasting the media, which, with its various functions, educates, amuses, informs, and contribute to mould public opinion; is able to affect children or not.

The study is limited with the youth of the high school age between 15-18. The sample of the study was formed with two main groups, and 698 questionnaires were conducted. As a result, throughout the study it was determined that the media has significant effect upon children.

Key Words: Media, Youth and Child, Child Labour, Education

Giriş

Çalışan çocuklar ve gençlik konusu, üzerinde pek çok çalışma ve tartışmanın yapıldığı bir alandır. Genellikle bu konu, çocuk sömürüsü ve istismarıyla birlikte anılmaktadır. Çocuk çalışması, onun sağlığı ve gelişimi için tehlikeli olduğundan çocuk işçiliği kapsamına girmekte ve çocuğun sömürüsü anlamına gelmektedir (Dikmen, 2000:468).

Çocukların çalışmasında öğrenimin yeri çok önemlidir. Düşük sosyo-ekonomik yapıdaki çocuk okul, fiziki olanaklar, öğretmen niteliği, ulaşım araçları, eğitim masrafları gibi nedenlerle okula devam edememektedir. Anne babanın kültür düzeyleri, olaylara yaklaşım biçimleri, çocukları algılayış biçimleri, öğretim olgusunu değerlendirişleri çocuk öğrenimi üzerinde geniş ölçüde etkindir (Kocadaş-Özbulut-Özgür, 2006:258). Gelir yetersizliği, aileleri tüm kaynakları arz etmeye zorlamaktadır. Çocuklar ise, nitelikleri gereği yüksek verimli olmadıklarından ancak çok düşük ücretler karşılığı çalıştırılmaktadırlar. Dolayısıyla, çocuk istihdamı kısa sürede yoksulluğun bertaraf edilmesi açısından önemli bir etki taşımamaktadır. Bununla beraber,

*Bu yazı, 3-6 Mayıs 2012 tarihinde Niğde'de gerçekleştirilen "I. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumun"da bildiri olarak sunulmuştur. Gözden geçirilip, düzenlenmiş ve genişletilmiştir.

**Yrd. Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

***Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

eğitim kurumları yerine, küçük yaşlardan itibaren emek piyasalarına yönlendirilen çocuklar, eğitim yoluyla elde edebilecekleri bilgi ve vasıflardan yoksun kalmakta, buna bağlı olarak da, yüksek gelir getiren işlerde çalışma şanslarını gelecek içinde kaybetmiş bulunmaktadır. Bu durum toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, beşeri sermayenin israfı anlamını taşımakta ve ülkelerin kalkınmasında belirleyici rol oynamaktadır (Tunçcan,2000:481). Çeşitli nedenlerde vasıfsız işlerde çalışan ya da çalıştırılan çocukların haklarını korumak adına günümüzde birçok düzenleme yapılmaktadır. Yapılan düzenlemelere rağmen çocuklar sokaklarda, sanayide ya da tarım sektöründe çalıştırılmaya devam ettirilmektedir. Bu yüzden temelde ekonomik nedenlerden dolayı öğrenci olduğu halde çalışan veya çalıştırılan çocuk konusu ihmal edilmemelidir. Çalışan çocuğun ders başarısı ister istemez düşmekte ve daha sonra çocuk her ikisini de birlikte yürütemeyeceğini düşünerek ve ekonomik açıdan gereksinim ön plana çıkacağından, çocuk açısından işin öncelik olacağı göz ardı edilemeyecektir (Tekin-Kılıç,2010:124).

Günümüzde, iletişim araçlarının etkileri yoğun olarak hissedilmektedir. Hızla gelişen iletişim teknolojileri artık, insanlar arasında birçok sorunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle televizyon ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, bunun en iyi örneklerini teşkil etmektedir. Bu iletişim araçlarından en fazla etkilenen kesim, çocuklar ve gençlik çağındaki bireylerdir. Bu sebeple, iletişim araçlarının gençliğin sosyalleşmesi üzerinde aile, okul ve çevre kadar önemli bir etkiye sahip olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Medya karşısında etkiye en açık, en hassas grubu oluşturan çocukların, medya kurumunun yapısını, işleyişini, kurgulanmış içeriğin bilinçli bir şekilde değerlendirilmesini ve eleştirel olarak izlenmesini özetle, medya ile ilgili doğru sorular sorup yanıtlar bulabilmesini sağlamak amacıyla Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği sonucunda geliştirilen Medya Okuryazarlığı Projesi kapsamında Türkiye genelinde tüm okullarda Medya Okuryazarlığı dersleri 2007-2008 öğretim yılından itibaren seçmeli olarak başlatılmıştır (<http://www.rtuk.org.tr/sayfalar>,2012). Yapılan bu tür çalışmalar gençlerin medya ile ilişkilerini düzenlemek adına önemlidir.

Yöntem

Araştırmanın ana evreni, Malatya İl Merkezi ortaöğrenim çağı (15-18 yaş) gençliğidir. Araştırmanın örneklem grubu, okuyan ve çalışan gençlik olmak üzere iki ana gruptan oluşturulmuştur. Örneklem, tabakalı örneklem tekniğine göre, evreni temsil etme düzeyi kriterlerine uygun olarak belirlenmiştir. Yüzde 99 güven düzeyinde $\pm\%5$ (göz yumulabilir yanılğı) kesinlikte 642 anket (bu sayı 698 adet ankete çıkarılmış) (Sencer, 1989: 610) uygulanmıştır.

Tablo-1: Örneklemin Deneklere Göre Dağılımı

Lise Türü	N	%
Genel Lise (Devlet, Özel)	477	68,3
Meslek Lisesi	36	5,2
Anadolu Lisesi	91	13,0
Çıraklık Eğitim Merkezi (Çalışanlar)	94	13,5
Toplam	698	100,0

Araştırma örnekleme 15-18 yaş grubunda çalışan ve Çıraklık Eğitim Merkezine de kayıtlı olan gençlik (yaklaşık 3.000 kişi olarak) ilave edilmiştir. Her kesimi temsil etmesi açısından, bölgeler ve lise türleri göz önünde bulundurularak anket uygulanacak 5 lise tespit edilmiştir. Bunlar, Malatya Lisesi, Fatih Lisesi, Anadolu Lisesi, Metin Emiroğlu Lisesi ve Ticaret Meslek Lisesi'dir. Bu 5 lisenin toplam öğrenci sayısı 6751 kişidir. Bu sayı lisedeki öğrenci sayısının yüzde 33.75'ine tekabül etmektedir. Seçilen liselere anket dağılımı, genel toplam (20.000) içinde okulun öğrenci sayısı da dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Bulgular ve Değerlendirme

Malatya'nın pek çok sosyo-kültürel göstergesi, Türkiye ortalamasına çok yakındır. Aynı zamanda Malatya, Türkiye'deki standart ortalamaların da bir göstergesidir. Ekonomik hayatı, eğitim durumu, nüfus özellikleri, sağlık vb. gibi göstergeler yönünden Türkiye'nin genel ortalamalarına çok yakındır. Örnekleme oluşturan 15-18 yaş çağı içinde yer alan çalışan gençlik, çalışma hayatında pek çok problem yaşadığını ileri sürmektedir. Çalışma hayatının genel olarak özelliklerini Özkul şöyle ifade etmiştir (Özkul,1997:8): Çalışma hayatı, insanın tabiatla olan ilişkisini kapsadığı gibi, ihtiyaçlarını gidermek için içinde bulunduğu psikolojik durum, ideolojisi, aile, grup, müessese gibi sosyal çevresi ile çalışmanın gerçekleştiği mekân ve zaman içindeki bütün sosyal ilişkileri de kapsamaktadır. Böylece çalışma ilişkileri, insanın bir taraftan diğer insanlarla, bir taraftan da topyekün çevresini oluşturan sosyal yapının diğer unsurlarıyla ilişkisi anlamına gelmektedir.

Hızlı sanayileşme, kentleşme ve nüfus artışı çalışma hayatının yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Pek çok yeni meslek ve iş alanı ortaya çıkmıştır. Güler'e göre, çalışanların sayısının nüfus artışına bağlı olarak artması, çalışma alanlarının çeşitlenmesine, iş dünyasının karmaşıklaşmasına neden olmuştur. İşin çeşitlenmesi, insanların uzmanlık kazanması zorunluluğunu getirmiş, daha eğitimin ilk yıllarından itibaren insanlar iş hayatı işin yönlendirilmeye başlanmıştır. Uzmanlık kazandıran ve uzun süren eğitim yıllarının güçlükleri, çalışma hayatı için, daha önceki yıllarda başlayan ve yaşanan güçlükler olarak kabul edilebilir. Bireyler iş dünyasında daha önemli statüler kazanabilmek için öğrenim yıllarından itibaren zorlanmaktadırlar (Güler,1992:87). Gençlerin önemli bir kısmı ise okul bitirmeden çeşitli sebeplerden dolayı çalışma hayatına, usta-çırak ilişkisi içinde başlamaktadır. Çalışan çocuklar ve gençlerin çalışma koşulları da oldukça ağırdır.

Tablo 2: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak çalışanların sigortalı çalışıp çalışmamaları ilişkisi

			Sigortalı çalışıp çalışmama durumu		Toplam
			Sigortalı	Sigortasız	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Aileye ait işte çalışıyor	S	4	2	6
		%	66,7%	33,3%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	11	19	30
		%	36,7%	63,3%	100,0%
	Diğer	S	22	35	57
		%	38,6%	61,4%	100,0%
Toplam		S	37	56	93
		%	39,8%	60,2%	100,0%

Malatya'da sanayide ve küçük işletmelerde çalışmaya başlayan gençler, çalışma hayatında pek çok zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorluklar, sosyal güvenlik kapsamı içinde olmamakla başlamakta, çalışma saatlerinin uzunluğuna kadar gitmektedir. Özellikle sanayide istihdam edilen gençlerin pek çoğu sigorta kapsamı içinde değildirler. Sigorta kapsamı içinde olmadığı

için, çalışan çocukların ve gençlerin sayısını da tespit etmek oldukça güçtür. Örneklemimizi oluşturan çalışan gençliğin %60.2'si sigortasız çalıştırılmaktadır.

Çalışma koşullarının kanunlarla düzenlenmiş olması iyi bir gelişmedir. Fakat bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde bu kanunlar pek uygulanmamaktadır. Her şeyden önce çocukların ve gençlerin düşük ücretlerle ve sigortasız çalıştırılması, sürekli kriz ekonomisi içinde yaşayan aileler tarafından da görmezlikten gelinen bir konudur. Gelişmiş ülkelerde özellikle çalışma süresi sürekli olarak düşmektedir. Fourastie'ye göre, 1850'den, özellikle de 1920'den bu yana, çalışma süresi iki biçimde azaltıldı: Önce yetişkin insanın yıllık çalışma süresinin kısaltılmasıyla; bu açıkça görülebilen ve gelecek açısından daha az önemli olan bir olgudur. Sonra okul çağının uzatılmasıyla kısaltılmış olmaktadır. Türkiye'de resmi iş yerlerinde çalışma süresi günde 8 saat, haftada 5 gün olarak belirlenmiştir. Özellikle, sanayide çalışan çocuklar ve gençlerin çalışma günleri ve saatleri oldukça fazladır. Örneklemimizi oluşturan çalışan gençlerin %53'ü haftada 6 gün, günde 12 saat çalıştığını ifade etmektedir.

Tablo 3: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak yapılan işle ilgili eğitim görmek arasındaki ilişki

			Yapılan işle ilgili eğitim görmek gerekir mi		Toplam
			Gerekir	Gerekmez	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Aileye ait işte çalışıyor	S	6		6
		%	100,0%		100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	24	6	30
		%	80,0%	20,0%	100,0%
	Diğer	S	47	10	57
		%	82,5%	17,5%	100,0%
Toplam		S	77	16	93
		%	82,8%	17,2%	100,0%

Çalışan gençlerin %82,8'i iş eğitiminin gerekliliğine inanmaktadır. Bu sebeple, sanayide çalışan gençlerin büyük çoğunluğu çıraklık eğitim merkezlerinde, kalfa ve usta olabilmek için eğitimlerini devam ettirmektedir. Korkmaz'a göre eğitim, bireylere bir takım bilgileri kazandırmakla kalmaz, en az bunun kadar önemli olmak üzere, gerek bireyleri çalışma hayatına hazırlamada gerekse sosyal hayata uyum sağlamasında, bir fonksiyona sahiptir. Özellikle, bireylerin çalışma hayatlarında, istenen başarıyı göstermeleri için gerekli olan bilgi ve beceriyi kazandırmada önemli bir fonksiyon ifa etmektedir. Bu hususta özellikle, mesleki eğitimin rolü büyüktür. Gerek yüksek bir verimliliğin sağlanmasında gerekse kaliteli üretimin yapılmasında vasıflı iş gücünün rolü inkâr edilemez bir gerçektir. Bunu temin etmede ise mesleki eğitim, bir fonksiyon ifa etmektedir (Korkmaz,1997:178-149). Mesleki eğitimin gerekliliğini, Malatya sanayinde çalışan gençlerin pek çoğu kavramıştır. Çalışma hayatında, gelişen teknolojiye uyum sağlamak ve onu en iyi şekilde kullanabilmek için mesleki eğitim her zamankinden daha da önemli hale gelmiştir.

Tablo 4: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak işe başlama yaşı arasındaki ilişki

			Yapılan işe başlama yaşı				Toplam
			10-11	12-13	14-15	16-17	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Aileye ait işte çalışıyor	S	2	1	1	2	6
		%	33,3%	16,7%	16,7%	33,3%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	3	5	11	11	30
		%	10,0%	16,7%	36,7%	36,7%	100,0%
	Diğer	S	7	19	17	14	57
		%	12,3%	33,3%	29,8%	24,6%	100,0%
Toplam	S	12	25	29	27	93	
	%	12,9%	26,9%	31,2%	29,0%	100,0%	

Bütün Türkiye’de çalışan gençliği temsil etme özelliğine sahip olan ve örnekleminizde yer alan Malatya’daki çalışan gençliğin nitelikleri önem arz etmektedir. Çalışma hayatına başlama yaşı hemen hemen geneli temsil etmektedir. Buna göre, çalışma hayatına (%31.2’lik bir oranla) 14-15 yaş grubunda başlayanlar ilk sırada yer almaktadır. Bunu ikinci olarak (%29) 16-17 yaş grubu, üçüncü sırada (%26.9) 12-13 yaş grubu ve son olarak ta (%12.9) 10-11 yaş grubundakiler takip etmektedir. Görüldüğü gibi genelde gençler, ilköğretimde ya da ilköğretimden hemen sonra çalışma hayatına başlamaktadırlar. Lise bittikten sonra çalışma hayatında, özellikle mesleki beceri isteyen işlerde istihdam edilebilme olasılığı daha düşüktür. Çünkü bu mesleklerde çalışma hayatına daha erken yaşlarda başlamak gerekli görülmektedir. Dünya genelinde yapılan araştırmalarda çocukların çalışmaya başlama yaşı 4-12 arasında değişmektedir. Devletler yasal önlemler almasına rağmen, ekonomik kriz içinde olan aileler öncelikle bu yasal önlemleri kendileri ihlal etmektedirler (Short-Term and Long-Term Effects of Early Parental Employment on Children of the National Longitudinal Survey of Youth,2001). Bu durum, Güney Amerika Ülkeleri, Asya Ülkeleri ve Afrika Ülkelerinin pek çoğunda görülmektedir. İLO sözleşmesine göre, işe başlama için asgari yaşın zorunlu eğitimin bittiği yaştan düşük olmaması ve her durumda 15 yaştan yukarı olması gerekmektedir. Diğer bir maddeye göre, niteliği ya da koşullar gereği yapıldığında, bu işi yapan kişinin sağlığını, güvenliğini ya da ahlakını tehlikeye düşürebilecek işler için en az 18 yaş sınırı konulmalıdır (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı,1998). Bu sözleşmeyi kabul etmelerine rağmen, pek çok ülkede çocukların çalıştırılmasıyla ilgili ihlaller hale devam etmektedir.

Tablo 5(a): Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak işverenin nasıl olması gerektiği ilişkisi

			Bir işverenin nasıl olması				Toplam
			İşçinin problemlerini yakından bilmeli	İşçinin hakkını yeterince ve zamanında vermeli	Kabiliyeti ve bilgili olmalı	Babacan ve insancıl olmalı	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Aileye ait işte çalışıyor	S	2	2	1	1	6
		%	33,3%	33,3%	16,7%	16,7%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	7	6	4	13	30
		%	23,3%	20,0%	13,3%	43,3%	100,0%
	Diğer	S	15	13	7	22	57
		%	26,3%	22,8%	12,3%	38,6%	100,0%
Toplam	S	24	21	12	36	93	
	%	25,8%	22,6%	12,9%	38,7%	100,0%	

Tablo 5(b): Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak çalışılan iş yerinin sağlık açısından uygun olup olmaması arasındaki ilişki

			Çalışılan iş yerinin sağlık açısından yeterli olup olmama durumu			Toplam
			Yeterli	Yeterli değil	Kısmen yeterli	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Aileye ait işte çalışıyor	S	3	1	2	6
		%	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	11	9	10	30
		%	36,7%	30,0%	33,3%	100,0%
	Diğer	S	27	5	25	57
		%	47,4%	8,8%	43,9%	100,0%
Toplam		S	41	15	37	93
		%	44,1%	16,1%	39,8%	100,0%

Çalışılan iş yerinin sağlık açısından yeterli olup olmaması ve işverenin çalıştırdığı elemanlara yaklaşımı, çalışan açısından önem taşımaktadır. Tablo 5 (a) da, çalışan gençlerin %38.7'si işverenlerinin babacan ve insancıl olmasını, %25.8'i işçinin problemlerini yakından bilmesini, %22.6'sı işçinin hakkını yeterince ve zamanında vermesi gerektiği kanısını taşımaktadır. Tablo 5(b) de, çalışılan işyerinin sağlık açısından yeterli olup olmadığı konusundaki soruya, %44.1'i yeterli bulmakta, %16.1'i yeterli bulmamakta ve %39.8'i ise kısmen yeterli bulmaktadır. Korkmaz, iş yerlerinde sahip olunan fiziki ve sosyal şartların, işin verimliliğini, kalitesini, çalışanların sağlığını, manevi tatminini ve daha pek çok özellik üzerinde etkili olduğu kanısındadır. Korkmaz'ın, Malatya'daki iş yerlerinde yapmış olduğu araştırmalarda, bu gibi önemli ortamların yeterince sağlanamadığı(Korkmaz,1997:173) ortaya çıkmıştır. İş verimi ve doyumunun yeterince sağlanabilmesi için, Bize ve Milhaud'a göre, hoşnut eden faktörler hoşnut etmeyen faktörlerden üstün olduğu zaman, işçinin moralinin (yani, maneviyatının) yerinde olduğu söylenebilir; bunun aksi görüldüğü zaman, işçinin moralinin bozuk olduğu söylenebilir (Bize-Milhaud,1999:33).

Tablo 6: Aile yapısına bağlı olarak kazanılan paranın kullanılışı arasındaki ilişki

			Kazanılan paranın kullanılış şekli		Toplam
			Hepsini kendine harcıyor	Çoğunu ailesine veriyor	
Aile yapısı	Çekirdek aile	S	19	51	70
		%	27,1%	72,9%	100,0%
	Geleneksel aile	S	4	11	15
		%	26,7%	73,3%	100,0%
	Boşanma ile dağılmış aile	S	1	2	3
	%	33,3%	66,7%	100,0%	
	Baba vefat etmiş aile	S	3	2	5
		%	60,0%	40,0%	100,0%
Toplam		S	27	66	93
		%	29,0%	71,0%	100,0%

Araştırmaya katılan çalışan gençlerin geleneksel ve çekirdek aile yapısına sahip olanların büyük bir oranda kazandıkları paraların çoğunluğunu aile bütçesine katkı sağlamak için ailelerine verdikleri gözlenmektedir. Daha çok geniş aile yapısı içerisinde yer alan bireylerin %73,3'lük bir oranla kazandıkları paranın çoğunluğunu ailesine verdiği ve bu durumda düşük sosyo-ekonomik yapı içerisinde gençlerin iş hayatına yönlendirilmelerinde etken unsur olduğunu gözler önüne sermektedir. Araştırmaya katılan gençlerden parçalanmış aile yapısı içerisinde oranın yarı yarıya değişmesi gözlenirken çekirdek aile yapısına sahip olan ailelerde çalışan gençlerin %27,1'lik düşük kesiminin paranın hepsini kendisinin harcaması çalışmanın temelindeki ekonomik katkının oranının yüksekliğini ortaya çıkarmaktadır. Ailenin geçimine katkıda bulunmak için ilkokuldan hemen sonra küçük yaşta sanayide çirak olarak işe başlatılan çocuklar, Kaya'nın deyimiyle, gayri adil gelir dağılımının (Kaya,1991:95) en küçük çalışanları olarak toplumda yerlerini almaktadırlar.

Tablo 7: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak interneti en çok ne amaçla kullandığı arasındaki ilişki

			İnternet en çok ne amaçla kullanılıyor							Toplam	
			Kullanılmıyor	Chat(sohbet) için	Dersler için	E-mail için	Gazete okumak için	Oyun oynamak için	Surf yapmak için		Diğer
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Çalışmıyor	S	342	55	43	28	6	58	39	6	577
		%	59,3%	9,5%	7,5%	4,9%	1,0%	10,1%	6,8%	1,0%	100,0%
	Aileye ait işte çalışıyor	S	8	7			1	1			17
		%	47,1%	41,2%			5,9%	5,9%			100,0%
	Yarım gün çalışıyor	S	4	2		1		3	2		12
		%	33,3%	16,7%		8,3%		25,0%	16,7%		100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	15	7		1	2	8	2		35
		%	42,9%	20,0%		2,9%	5,7%	22,9%	5,7%		100,0%
	Diğer	S	43	2		3	3	6			57
		%	75,4%	3,5%		5,3%	5,3%	10,5%			100,0%
	Toplam	S	412	73	43	33	12	76	43	6	698
		%	59,0%	10,5%	6,2%	4,7%	1,7%	10,9%	6,2%	,9%	100,0%

Araştırmaya katılan okuyan gençlerin %59'unun internet kullanmadığı, %19,6'sının sohbet ve oyun oynamak için interneti kullandığı gözlenirken sadece %7,5'inin interneti dersler için kullandığı gözlenmektedir. Aileye ait bir işte çalışan çocukların %47,1'i interneti kullanmadığını belirtirken, %41,2'sinin interneti sohbet için kullandığı tespit edilmiştir. Yarım gün çalışan gençlerin %33,3'ünün ve sanayide çalışan çocukların %75'inin interneti kullanmadığı, geri kalan kesimin çeşitli sebeplerle interneti kullandığı saptanmıştır.

Tablo 8: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak televizyonun izlenme amacı arasındaki ilişki

			Televizyonun izlenme amacı				Toplam
			Dinlenmek ve eğlenmek için	Haber almak ve eğlenmek için	Hem eğlenmek hemde öğrenmek için	Hepsi için	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Çalışmıyor	S	62	80	128	307	577
		%	10,7%	13,9%	22,2%	53,2%	100,0%
	Aileye ait işte çalışıyor	S	3		3	11	17
		%	17,6%		17,6%	64,7%	100,0%
	Yarım gün çalışıyor	S	2	3	2	5	12
		%	16,7%	25,0%	16,7%	41,7%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	2	11	5	17	35
		%	5,7%	31,4%	14,3%	48,6%	100,0%
	Diğer	S	2	17	10	28	57
		%	3,5%	29,8%	17,5%	49,1%	100,0%
	Toplam	S	71	111	148	368	698
		%	10,2%	15,9%	21,2%	52,7%	100,0%

Okuyan gençler televizyonu %53,2'lik oranla dinlenmek, eğlenmek, öğrenmek ve haber almak için izlerken, çalışan gençlerin oranları da aşağı yukarı benzerlik göstermektedir. Burada gözle görülür farklılık okuyan gençlerin televizyonu %13,9'luk düşük bir oranla haber almak için izlediklerini ortaya koyarken, sanayide çalışan gençlerin %31,4'lük oranla ve farklı işlerde çalışan gençlerin %29,8'lik oranla haber almak için izlediğini ortaya koymaktadır. Bu durum bize okuyan gençliğe oranla çalışan gençliğin daha yüksek oranda toplumsal meselelere duyarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 9: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak en çok güvenilen iletişim aracı arasındaki ilişki

			En çok güvenilen iletişim aracı						Toplam
			İnternet	Kitap ve dergi	Gazete	Televizyon	Radyo	Hiçbiri	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Çalışmıyor	S	118	187	28	81	14	149	577
		%	20,5%	32,4%	4,9%	14,0%	2,4%	25,8%	100,0%
	Aileye ait işte çalışıyor	S	4	4		2	1	6	17
		%	23,5%	23,5%		11,8%	5,9%	35,3%	100,0%
	Yarım gün çalışıyor	S	6	2	3			1	12
		%	50,0%	16,7%	25,0%			8,3%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	2	8	1	11		13	35
	%	5,7%	22,9%	2,9%	31,4%		37,1%	100,0%	
Diğer	S	3	7	2	15		30	57	
	%	5,3%	12,3%	3,5%	26,3%		52,6%	100,0%	
Toplam	S	133	208	34	109	15	199	698	
	%	19,1%	29,8%	4,9%	15,6%	2,1%	28,5%	100,0%	

Araştırmaya katılan okuyan gençlerin %32,4'ü en çok güvenilen iletişim aracı olarak kitap ve dergileri görürken, %20,5'i interneti en güvenilir iletişim aracı olarak görmektedir. Yarım gün çalışan gençlerin %50'si interneti, sanayide çalışan gençlerin %31,4'ü ve diğer işlerde çalışan gençlerin %26,3'ü televizyonu en güvenilir iletişim aracı olarak görmektedir. Ayrıca okuyan gençlerin %25,8'i, sanayide çalışan gençlerin %37,1'i, ve diğer işlerde çalışan gençlerin %52,6'sı hiçbir iletişim aracını güvenilir olarak görmemektedir.

Tablo 10: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak gençler üzerinde etkili olan kurumlar arasındaki ilişki

			Gençler üzerinde etkili olan kurumlar			Toplam
			Aile	Okul	Medya	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Çalışmıyor	S	296	151	130	577
		%	51,3%	26,2%	22,5%	100,0%
	Aileye ait işte çalışıyor	S	4	5	8	17
		%	23,5%	29,4%	47,1%	100,0%
	Yarım gün çalışıyor	S	5	3	4	12
		%	41,7%	25,0%	33,3%	100,0%
	Sanayide çalışıyor	S	18	1	16	35
	%	51,4%	2,9%	45,7%	100,0%	
Diğer	S	30	2	25	57	
	%	52,6%	3,5%	43,9%	100,0%	
Toplam	S	353	162	183	698	
	%	50,6%	23,2%	26,2%	100,0%	

Araştırmaya katılan okuyan gençlerin %51,3'ünün gençlerin üzerinde etkili olan kurumun aile olduğunu belirtirken, aileye ait bir işte çalışan gençlerin %47,1'inin gençler üzerinde etkili kurum olarak medyayı görmesi çarpıcıdır. Yine yarım gün çalışan gençlerin %41,7'si, sanayide çalışan gençlerin %51,4'ü ve diğer işlerde çalışan gençlerin %52,6'sı gençler üzerinde en etkili kurum olarak aileyi görmektedirler. Burada gençlerin üzerinde medyanın etkisinin azımsanmayacak derecede etkisi görülmektedir. Sanayide çalışan gençlerin %45,7'si ve diğer işlerde çalışan gençlerin %43,9'u en etkili kurum olarak medyayı görmektedirler.

Tablo 11: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak aile, okul ve çevreden öğrenilenlerle medyadan öğrenilenler arasındaki çelişkiler ve farklılıklar arasında ilişki

			Aile, okul ve çevreden öğrenilenlerle medyadan öğrenilenler arasındaki çelişkiler ve farklılıklar			Toplam
			Çok fazla oluyor	Ara sıra oluyor	Hiç olmuyor	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Çalışmıyor	S	182	339	56	577
		%	31,5%	58,8%	9,7%	100,0%
	Aileye ait işte çalışıyor	S	5	7	5	17
		%	29,4%	41,2%	29,4%	100,0%
	Yarım gün çalışıyor	S	4	7	1	12
		%	33,3%	58,3%	8,3%	100,0%
Sanayide çalışıyor	S	7	14	14	35	
	%	20,0%	40,0%	40,0%	100,0%	
Diğer	S	15	33	9	57	
	%	26,3%	57,9%	15,8%	100,0%	
Toplam	S	213	400	85	698	
	%	30,5%	57,3%	12,2%	100,0%	

Okuyan gençlerin %90,3'ünün aile, okul ve çevreden öğrenilenlerle medyadan öğrenilenler arasında çelişkiler ve farklılıklar olduğunu ortaya koyarken, aileye ait bir işte çalışan gençlerin %71,6'sı, yarım gün çalışan gençlerin %91,7'si, sanayide çalışan gençlerin %60'ı ve diğer işlerde çalışan gençlerin %84,2'si aile, okul ve çevreden öğrenilenlerle medyadan öğrenilenler arasında çelişki ve farklılıkların olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 12: Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumuna bağlı olarak gençliğin en önemli sorunu arasındaki ilişki

			Gençliğin en önemli sorunu						Toplam
			Cinsel sorunlar	Ekonomik sorunlar	İşsizlik	Kuşak çatışması	Psikolojik sorunlar	Diğer	
Şu anda gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama durumu	Çalışmıyor	S	97	93	71	75	227	14	577
		%	16,8%	16,1%	12,3%	13,0%	39,3%	2,4%	100,0%
	Aileye ait işte çalışıyor	S	6	4		2	5		17
		%	35,3%	23,5%		11,8%	29,4%		100,0%
	Yarım gün çalışıyor	S	4	2	1	1	4		12
		%	33,3%	16,7%	8,3%	8,3%	33,3%		100,0%
Sanayide çalışıyor	S	10	6	12	2	5		35	
	%	28,6%	17,1%	34,3%	5,7%	14,3%		100,0%	
Diğer	S	5	21	9	7	15		57	
	%	8,8%	36,8%	15,8%	12,3%	26,3%		100,0%	
Toplam	S	122	126	93	87	256	14	698	
	%	17,5%	18,1%	13,3%	12,5%	36,7%	2,0%	100,0%	

Araştırmaya katılan okuyan gençlerin %39,3'ü gençliğin en önemli sorunu olarak psikolojik sorunları görürken çalışan gençler içerisinde aileye ait işlerde çalışan gençlerin %29,4'ü ve sanayide çalışan gençlerin %33,3'ü psikolojik sorunları en önemli sorun olarak görmektedir. Ayrıca çalışan gençler arasında daha çok cinsel sorunlar ve ekonomik sorunların gençliğin en önemli sorunu olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Burada göze çarpan ayrıntı gençliğin en önemli sorunu olarak işsizlik sorunu sanayide çalışan gençler tarafından %34,3'lük oranla en önemli sorun olarak görülürken diğer çalışan gençlerin ve okuyan gençlerin işsizliği sorun olarak görmemesi diğer bir çarpıcı sonuçtur. Bu durum bize çalışan gençlerin çalışmalarından ötürü işsizliği sorun olarak görmediklerini, okuyan gençlerinde eğitim hayatlarının devam etmesi çerçevesinde işsizlik kaygısı yaşamadıklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada araştırmaya katılan gençlerin %60,2'sinin çalıştıkları iş yerinde sigortasız çalışıyor olmaları istismarın boyutlarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu anlamda yasal düzlemde denetimlerin artırılması gerekmektedir. Gençlerin yapılan işle ilgili olarak %82,2 oranında yapılan işle ilgili eğitim görmek gerekliliğini ortaya koymaları ileride hayatlarını idame etmek istedikleri işe verdikleri önemi ön plana çıkarmaktadır. Araştırmaya katılan gençlerin %73,3'lük oranda kazandıkları paranın büyük bir çoğunluğunu ailelerine vermeleri aile

ekonomisini katkı yapmak adına önemlidir. Gençlerin büyük bir oranla aile, çevre ve okuldan öğrenilenlerle medyadan öğrenilenler arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymalarına rağmen aileye ait bir işte çalışan gençlerin %47,1'inin gençler üzerinde etkili kurum olarak medyayı görmesi çarpıcıdır. Burada gençlerin üzerinde medyanın azımsanmayacak derecede etkisi görülmektedir. Sanayide çalışan gençlerin %45,7'si ve diğer işlerde çalışan gençlerin %43,9'u en etkili kurum olarak medyayı görmektedirler. Okuyan gençlerin %32,4'ünün en güvenilir iletişim aracı olarak kitap ve dergiyi görmeleri doğal bir sonuç olmakla birlikte, çalışan çocukların yarısına yakını interneti ve televizyonu en güvenilir iletişim aracı olarak görmektedirler. Ayrıca okuyan gençlerin %25,8'i, sanayide çalışan gençlerin %37,1'i ve diğer işlerde çalışan gençlerin %52,6'sı hiçbir iletişim aracını güvenilir olarak görmemektedir. Elbette burada sorgulanması gereken hususlardan birisi okuyan gençlerinin çoğunlukla televizyonu zaman geçirme ve eğlenme amacıyla izlemesine rağmen çalışan gençlerin televizyonu haber almak amaçlı izleme oranlarının yüksek olması toplumsal meselelere duyarlılık gösterme açısından önemlidir.

İletişim araçlarını güvenilir olarak bulmamalarını rağmen günümüz çağının iletişim ve teknoloji çağı olmasının nedeniyle iletişim araçlarından uzak kalmanın mümkün olmadığını bilmektedirler. Gençlerin modern toplumda en önemli sorun olarak psikolojik ve cinsel sorunları görmelerinde medyanın etkisinin söz konusu olduğu ortadadır. Okuyan gençlerin işsizliği çok düşük oranda sorun olarak görmesi, eğitimin işsizlik düşüncesini arka planda bırakmaktadır. Çalışmanın sonuçlarından hareketle;

1. Çalışan çocuk probleminin çözümüne katkı sağlayan çıraklık eğitim sistemi etkin bir şekilde uygulanmalı, aksayan yönler düzeltilmelidir.
2. Etkin ve sürekli denetim kurularak çırakların yasal çalışma saatleri arasında çalışmalarını sağlanmalı ve şartların uygun olmadığı işletmelerde kesinlikle çocuk çalıştırılması önlenmelidir.
3. Çocukların zorunlu temel eğitim sürecinde okuldan ayrılmaları önlenmeli. Zorunlu eğitim gerçekten zorunlu hale getirilerek herkese eşit nitelikte ve kamusal eğitim sağlanmalıdır.
4. Görsel iletişim araçlarında çocuk yüksek yararı gözetilerek çocuk haklarının ihlal edildiği durumların tespit edilmesi halinde ivedi olarak yasal işlemlerin yapılması gereklidir.
5. Çocuk haklarını korumaya yönelik uygulamaları içeren ve çocuk başarılarına ilişkin haberlerin arttırılmasına ilişkin çalışmaların yapılması önemlidir.
6. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. Maddesinde belirtilen devletin sözleşmeyi çocuklara ve yetişkinlere öğretmesinin en güzel mecralarından birisi olarak hem medya okuryazarlığı dersi hem de yetişkinlere yönelik olarak yapılacak medya okuryazarlığı çalışmaları kullanılabilir. Bu açıdan okullarda başlatılan Medya Okuryazarlığı derslerinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır.
7. Çocuk hakları çerçevesinde, korunma hakkı alt başlığı içerisinde yer alan TV ve reklamların zararlı etkilerinden çocukların korunması için anne-baba ilgisinden mahrum, denetimsiz medyayı takip eden çocuklar yetiştirilmek istenmiyorsa, ebeveyn, medya, çocuk hakları savunucuları ve ilgili devlet denetleme kurumları ortak hareket etmelidir.

Kaynakça

- BİZE, R.-Milhaud, J. (1999). Sanayi Psikolojisi ve İnsanın Yükselişi. Çev.: Mehmet Yazgan. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME UYGULAMA EL KİTABI (1998). UNICEF.
- DİKMEN, A. (2000). Çocuklar Çalışmalı mı? Çalışan Çocukların Görüşleri. 1. İstanbul Çocuk Kurultayı. 26-27 Haziran 2000. İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları. İstanbul.
- GÜLER, M. (1992). Endüstride Kaygı, Depresyon ve İşçi Eğitiminde Yeni Boyutlar. Toplum Bilim Dergisi. Sayı:1. Eylül.
- <http://www.rtuk.org.tr/sayfalar>. (Update: 10.04.2012).
- KAYA, Y. (1991). Malatya Şehri Sosyal Bünyesinde İşbirliği ve Mücadele. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- KOCADAŞ, B.-ÖZBULUT, M.-ÖZGÜR, Ö. (2006). Malatya İlinde Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar Olgusu Üzerine Sosyolojik bir Araştırma. 5. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu. Gaziantep.
- KORKMAZ, A. (1997). Çalışma Hayatının Sosyolojik Özellikleri. (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi). Malatya.
- ÖZKUL, M. (1997). Çalışma Sosyolojisi-İşgücünün Sosyolojik Özellikleri. Isparta.
- SENCER, M. (1989). Toplum Bilimlerinde Yöntem. Beta Yayıncılık. 3. Baskı. İstanbul.
- TEKİN, U.-KILIÇ, M. (2010). Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Okullarda Güvenli Ortamın Sağlanması. Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Uluslararası Sempozyumu, 24-26 Nisan 2010. AKKM Dairesi Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- TUNÇCAN, N. (2000). Çocuk İşçiliği Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyada Konumu. 1. İstanbul Çocuk Kurultayı. 26-27 Haziran 2000. İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, İstanbul.

Çevrimiçi Kaynak(lar)

- Short-Term and Long-Term Effects of Early Parental Employment on Children of the National Longitudinal Survey of Youth. (2001). (<http://www.apa.org/journal>, Update:29.08.2001).

NEOLİBERAL POLİTİKALAR EKSENİNDE MEDYANIN DÖNÜŞÜMÜ¹

Cem Koray OLGUN²

Özet

Neoliberalizmin 1980 sonrası yarattığı dönüşümler küresel ölçekte toplumun her kesiminde etkili olmuş ve yeni bir akılsallık biçimi geliştirmiştir. Bu biçim aynı zamanda Richard Sennett'in tabiriyle yeni kapitalizm olarak adlandırılabilir. Neoliberalizm ya da yeni kapitalizmin üretim biçimleri bireyi yeniden biçimlendirmektedir. Neoliberalizmin yarattığı yönetsel bir akılsallık içeren toplumsal düzen içinde bireyler neoliberal özneler haline gelmektedir. Bu süreçte medya da temelden bir dönüşüm geçirmiştir. Medyanın bu dönüşümü temel olarak mülkiyet problemini beraberinde getirmiş ve daha önceden bu sektörde olmayan birçok şirketin medya sektörüne girmesine sebep olmuştur. Neoliberalizmle birlikte medyada ticari bir yapıya dönüşmüştür. Bu çalışmanın amacı da neoliberalizm ve neoliberal politikaların medya üzerindeki etkisini tartışmaktır.

Anahtar kelimeler: Neoliberalizm, Yönetimsellik, Yeni Kapitalizm, Neoliberal özne, Medya.

TRANSFORMATION OF MEDIA IN THE LINE OF NEOLIBERAL POLICIES

Abstract

The transformations that neoliberalism created after 1980 were effective in every part of the society on a global scale and developed a new form of rationality. This form can also be called new capitalism by Richard Sennett. Neoliberalism or the forms of new capitalism are reshaping the individual. Individuals become neoliberal subjects in the social order that contains governmental rationality that neoliberalism creates. In this process, the media has also undergone a transformation. This transformation of the media has brought about the ownership problem and has caused many companies that were not in this sector to enter the media sector before. It has become a commercial structure in the media with neoliberalism. The purpose of this study is to discuss the influence of neoliberalism and neoliberal policies on the media.

Key Words: Neoliberalism, Governmentality, New Capitalism, Neoliberal subject, Media.

Giriş

Kitle iletişim araçları ve bu araçların etkilerinin günden güne hızla arttığını söyleyerek bir giriş cümlesiyle başlayacak ve arkasından bunu sadece daha fazla tüketime odaklanan manipülasyon stratejileri ile ilişkilendirip ideoloji/ söylem çözümlemesi üzerinden gelişen bir hattan yola çıktığımızda analizimiz yapının fail üzerindeki etkisini betimleyecek kadar geniş ama bütün meseleyi anlatacak kadar kapsamlı olmayacaktır. Medyanın birey üzerindeki etkisine odaklanan çalışmalar, medya araçlarının ürettiği içeriğinin çözümlemesini yaparak söylem üzerinden bu araçların nasıl işlediğini ortaya koyarken geride medyada mülkiyetin kime ait olduğu ve mülkiyet ilişkilerinin bu süreci nasıl etkilediği hakkında bize kapsamlı, tartışmalı ve bir o kadar muğlak bir soru bırakırlar. Bu soru başlangıçta herkes tarafından cevaplanabilecek bir şekilde parayı veren düdüğü çalar mantığına götürülerek basite indirgenmek istense de, asıl cevap ekonomik ve politik açıdan küresel anlamda medyanın neoliberal politikalar etkisinde değişen yapısı hesaba katmadan verilemez.

Bununla birlikte medyadaki dönüşüme sadece 2000'lerin ortasından itibaren parıltılı bir şekilde yaşamımıza giren sosyal medya üzerinden bakmaya kalkarsak, son derece temel bir tartışmayı unutarak yola çıkmış oluruz. Yeni medya kavramının gündelik kullanımda özellikle

¹ Bu makale Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN danışmanlığında tamamlanan "Türkiye'de Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² Araş. Gör. Dr. Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, colgun@adiyaman.edu.tr.

sadece sosyal medyadaki gelişmeleri işaret ediyormuş gibi görünmesi, bu kavramın kapsamının dar bir anlamda anlaşıldığını göstermektedir. Oysaki kavram uzun yıllardır kullanılan ve medyadaki teknolojik gelişmeleri ve dönüşümleri anlamaya ve anlatmaya çalışan bir kavramdır. Dolayısıyla, bir zamanlar radyonun ve telgrafın yeni medya aracı olduğu kadar şimdiki akıllı telefonlarında yeni medya aracı olduğunu söyleyebiliriz. (Hassan& Thomas 2006: xvii-xviii).

Bu bağlamda kavramın çoğulcu ve kapsamlı bir anlam içerdiğini, bilişim teknolojilerinin de günden güne gelişmeye devam etmesiyle de bunun böyle süreceğini söylemek gerek. Ancak 1970'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan neoliberal politikalar bağlamında medyadaki dönüşüme baktığımızda, medyanın mülkiyeti meselesinin çok önemli bir noktaya geldiğini ve artık medyanın ekonomi-politiği tartışmalarının bu dönüşüm hakkında söyleyecek çok daha fazla sözü olduğunu görebiliriz. Bu dönüşümün yarattığı çok uluslu ticari/tecimsel medya şirketleri yapıyı ve beraberinde faili etkileyen yeni bir toplumsal düzen kurmak için üstüne düşeni fazlasıyla yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Neoliberal politikalar genelinde amaç neoliberal öznenin imalatıdır. Medyanın görevi ise sistem içerisinde bu yapının önemli bir kolu olarak bu yeni öznenin yapması gereken görevlerini pekiştirmek ve onu biçimlendirmektir.

Yönetimsel Bir Akılsallık Biçimi Olarak Neoliberalizm

Neoliberalizme baktığımızda gördüğümüz şey yeni bir politika ve geçici bir ideolojinin ötesinden yeni bir toplum düzeninin temelden dönüşümüdür. Neoliberalizm, Pierre Dardot ve Christian Laval'ın tanımladığı haliyle (2012:2) yeni bir akılsallık biçimidir. Bu akılsallık biçimi çağdaş kapitalizmin akıl biçimidir. Dolayısıyla bu anlamda “neoliberalizm, insanların evrensel rekabet ilkesi uyarınca yönetilmesinin yeni bir tarzını belirleyen söylemlerin, pratiklerin, düzeneklerin bütünü olarak tanımlanabilir” (2012:2). Neoliberalizm liberal politikaların bırakınız yapsınlar ideolojisinden farklı olmak üzere liberal politikaları dönüştürme amacını taşır. Aslında burada anahtar nokta neoliberalizmin rekabeti körüklemesidir. Foucault'ya göre de (Read 2012:84) neoliberalizm ekonomik faaliyeti toplumsal ve siyasi ilişkilerin genel matris haline getirme sürecinin kapsamını genişletir ama odağında mübadele değil rekabet vardır. Rekabetin iyi işlemesi içinde kurallar gereklidir (Dardot ve Laval 2012:7). Dolayısıyla neoliberal düzen piyasanın her şeye hâkim olduğunu iddia etmemektedir. Devlet ortadan kalkmamış ancak yönetme biçimi değişmiştir.

“Çünkü devlet, Marx'ın kendi döneminde vurgulamış olduğu gibi, sermaye birikim sürecine yönelik her türden engeli parçalayan güçlü bir kaldıraç olmaktan bir an bile vazgeçmemiştir. Neoliberalizmin en önemli yeniliklerinden biri piyasanın doğal haline hayali geri dönüş değildir; bütün ülkelerde kamusal kurum ve müdahalelerin ortadan kalkmasını değil dönüşümünü gerektiren mantığıyla, dünya çapındaki piyasa düzeninin hukuksal ve politik olarak yerleşmesidir... Devlet yok olmadığı gibi, hiç olmadığı kadar şirketlerin hizmetine girmiş, dahası şirket tarzında bir yönetime dönüşmüştür (Dardot ve Laval 2012:7).

Bu bağlamda neoliberalizm iktisadi bir akılsallık ve bunu koşullayan bir yönetimsellik gerektirir.

Yönetimsellik

Yönetimsellik kavramı Michel Foucault'nun deyimiyle, başkaları üzerinde uygulanan tahakküm teknikleri ile kendilik teknikleri arasındaki ortak noktaya vurgu yapar (Dardot ve Laval 2012:9). Bu anlamda yönetim özgürlüğün kendisine doğrudan ihtiyaç duyar. “yönetmek,

özgürlüğe karşı ya da özgürlüğe rağmen yönetmek demek değildir, özgürlük aracılığıyla yönetmektir, yani bazı normlara kendiliğinden uyum sağlamaları için bireylere bırakılan özgürlük alanı üzerinde aktif olarak etkide bulunmaktır” (Dardot ve Laval 2012:10). Yönetimselliğin içerisinde ki bu özgürlük bizi doğrudan Richard Sennet’in yeni kapitalizm süreci içerisinde bahsettiği esnek üretim biçimlerine götürür. Ancak tartışmalı bir biçimde böyle bir özgürlüğün ya da daha doğru bir ifadeyle öznelerin özgürlüğünün iktidar ilişkilerinin ve tahakküm biçimlerinin dışında bulunduğu tartışmaya açıktır (Dardot ve Laval 2012:10). Foucault’da bu yönetsel aklın özgürlüğe ihtiyacı olduğunu savunur. Hatta özgürlüğü üretmek ve örgütlenmek zorunda olduğuna vurgu yapar. Yeni yönetim türü özgürlüğün yönetilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ama özgür ol diye bir emir vermez (Foucault 2008:63). Bu bağlamda yönetimselliğin kastettiği özgürlük kendiliğe vurgu yapar. Kendilik olarak kişinin kendisini bir şirket gibi yönetmesine. İşte bu değişimler insanı *Homo economicus* ’a dönüştürecektir. Çünkü bu yönetimselliğin işlem koşulları çıkar yatırım ve rekabettir. “Haklar mübadele için vardır ve bir anlamda toplumsal sözleşmenin ilk mübadelesi üzerinden tesis edilirler, ama çıkar indirgenemez, devredilemezdir; çıkar mübadele edilemez” (Read 2012:86).

Homo economicus ya da Neoliberal Özne

Neoliberalizmde rekabetin önemini yukarıda vurgulamıştık. Foucault’da klasik liberalizmden neoliberalizme geçişi rekabet üzerinden ifade eder. Ona göre bu geçiş sırasında değişen şey, vurgunun mübadele antropolojisinden rekabet antropolojisine kaymasıdır. Rekabet aynı zamanda devletin piyasaya değil, piyasanın koşullarına daimi müdahalesini de gerekli kılar (Read 2012:85). Bu düzenin öznesi konumunda olan *Homo economicus* ise bir girişimcidir ve kendine yatırım yapar. *Ve Homo economicus* ya da neoliberal özne ister bir CEO olsun ister bir işçi, kendisini bir girişimci olarak görür (Read 2012:85). Dolayısıyla bu Marxist anlamda işçi ve kapitalist arasında mücadelenin de koşullarını bozar (Read 2012:89). İşçi bu düzen içerisinde kendisini esnek olarak sektör içerisinde kendisini daha yüksek statüye taşıyabilecek eğitimlere de katılabilir. Bu anlamda birey kendisini sistemle doğrudan yapısal uyum içinde bulunduracak bir yapının içerisinde sistemin kendisini esnekleştirdiği ölçüde var olabilir. Read’in vurguladığı gibi bu Neoliberalizm, kapitalizmsiz kapitalizmin bir biçimi olarak görülebilir;

“Bir yandan kapitalizmin yol açtığı husumeti ve toplumsal güvensizliği yürürlükten kaldırmak suretiyle, kapitalizmi ya da onun simgelerini, koşullarını ve mantığını çelişkili bir biçimde bütün topluma yayarken bir yandan da sadece özel mülkiyeti değil kapitalizmde refahın dağıtılışının mevcut şeklini de korumanın bir yoludur. Kapitalistle işçi arasındaki karşıtlık üretim şeklinin dönüştürülmesiyle, refahın üretiminin ve dağıtımının yeni bir örgütlenişle değil, tabi olma kipiyle yeni bir öznellik üretimiyle yok edilmiştir. Dolayısıyla neoliberalizm ekonominin oldukça spesifik bir şekilde toplumun bütününe yayılmasını gerektirir.” (Read 2012:88).

Neoliberal ekonominin toplumun bütününe yayılması, yönetimselliği beraberinde getirdiği için aynı zamanda toplumsal olanı da ortadan kaldırır ya da öldürür. Toplumsalın olmadığı yerde birey ancak neoliberal bir özne olarak toplum içinde varlığını sürdürebilir. Eğitim sistemine ve serbest piyasaya baktığımızda kendini bir şirket gibi yöneten bireyin geldiği noktaları görüp büyük bir heyecanla alkışlarız. Bireyin kendiliğine yönelik her eylemi bireyin kendisini daha özgür hissettiği yalanına bir kez daha bağlar. Oysa bu durum özgürleşmeyi değil yabancılaşmayı beraberinde getirir. Marx’ın yabancılaşma kavramı neoliberal düzen içerisinde de kendine yer bulmuş ve yönetsellik adı altında başka bir kisveye bürünmüştür. Halbuki Antonio Negri’inde vurguladığı gibi (aktaran Read 2012:91)

“Neoliberalizm toplumun bütününe yayılmış olan işgücünün güçlerini azaltmayı hedefleyen bir söylem ve pratiktir-toplumsal varoluşun bütünüyle emeğe veya potansiyel emeğe dönüştüğü anda, kapitalistlerden, girişimcilerden oluşan bir toplumsal imgeyi tesis eder. Üretim fabrikasının kapalı alanından çıkıp bütün toplumsal alan yayılmaya başladığında ve kültürel ve toplumsal varoluşun bütün sahalarını geri çevirdiğinde, neoliberalizm toplumu bir piyasa olarak tasvir eder ve böylece üretimi topyekün ortadan kaldırır”

Negri’ye göre neoliberal iktidar da fabrikadaki disiplinci iktidarın bedenleri üretim aygıtlarına hapsedme ve onları sınırlandırma yoluyla işlediği gibi o da bedenleri ve bireyleri özelleştirme ve tecrit yoluyla dağıtarak işler. Neoliberalizmin merkezi terimi ve politik stratejisi olarak deregülasyon, yönetimin veya düzenlemenin eksikliği değil tecrit etme ve dağılım yüzünden yönetme biçimidir (aktaran Read 2012:91-92). Tam da bu noktada ortaya çıkan esneklik ise daha fazla özgürlük ve yaşama daha sıkı uyum vaadinde bulunsa da, bu biçim aslında daha kolay yönetme ve yönetilmenin bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada neoliberalizmi daha detaylı bir şekilde ele almak için Richard Sennett’in “Yeni Kapitalizm” kavramı ile ilişkili bir biçimde anlatmak gerektiğini düşünüyorum. Neo-liberalizm yukarıda Read’in de (2012) belirttiği gibi kapitalizmsiz bir kapitalizm olarak tanımlandığında Sennett’in “yeni kapitalizm” olarak adlandırdığı süreçle örtüştüğü görülmektedir.

Sennett’e göre yeni kapitalizm kapitalizmin değişen üretim ilişkilerinden sonra ortaya çıkmıştır ve bu yeni düzen esnek üretim biçimiyle daha fazla özgürlük vaat etmesine rağmen, bunu gerçekleştirmemiştir. Kurumlar beceriler ve tüketim kalıpları değişmiştir ancak, Sennett’e göre (2009:17) bu değişimler bireyi özgürlüğe kavuşturmayacaktır. Sennett bu düzeni şöyle özetlemektedir. (2009:61)

“toplumsal kapitalizmin erozyonu yeni bir eşitsizlik formülasyonu yarattı. Yeni sayfa tezi, değişimin insanları demir kafesten kurtaracağını iddia etmişti. Eski kurumsal yapı, esnek örgütler alanında gerçekten de yıkıldı. Onun yerine bir iktidar coğrafyası geldi: bürokrasinin ara katmanlarının durmadan azaldığı kurumlarda iktidarın merkezi çevreyi kontrol ediyor. Bu yeni iktidar biçimi kurumsal otoriteden sakınıyor, toplumsal sermayesi düşük. Baş çeken örgütler, sadakat, enformel güven ve birikmiş kurumsal bilgi eksiklikleri yaratıyor. Bireyler söz konusu olduğunda, çalışmanın değeri yüksek kalabilse bile, işin kendisinin manevi prestiji dönüşüyor; baş çeken şirketlerdeki işler, çalışma etiğinin iki kilit unsurunu yerinden çıkarıyor: sonraya bırakılmış doyum ve uzun vadeli stratejik düşünme.”

Görüleceği üzere bu yeni düzen demir kafes olarak adlandırılan bürokrasiden uzaklaştıkça, daha fazla özgürleştirmemekte aksine daha fazla baskı uygulayarak yapılan işin niteliğini de azaltmaktadır. Sennett’e göre aslında bu durum kişilik üzerinde bir bozulma yaratmaktadır. Sennett, Karakter Aşınması (2008) kitabında bu durumu iki farklı kuşak üzerinden anlatır. Daha önce Jonathan Cobb’la birlikte yazdıkları “Hidden Injuries of Class” (1977) kitabında görüşme yaptıkları Enrico’nun yerini “Karakter Aşınması” eserinde oğlu Rico alır. Sennett’e göre yeni kapitalizm bireyin karakterine doğru saldırıya geçmiştir. Babası Enrico’nun kuralları ile büyüyen ve zaman zaman buna isyan eden Rico, şimdi yeni kapitalizmin yarattığı yeni kurallar karşısında Sennett’in (2008) deyimiyle sürüklenmektedir. Enrico’dan toplumsal olarak daha iyi bir konumda olmasına ve sınıf atlamayı başarmasına rağmen Rico’nun bunalımı bu noktada başlar. Çünkü Sennett’e göre kısa vadeye dayalı kapitalizm Rico’nun karakterinin aşınması tehlikesini barındırmaktadır (2008:25-26). Rutine ve katı bürokratik ilerleyişe karşı esnek üretimle isyan bayrağını açan yeni kapitalizmin sorunu ulaştığı bu başarıyla ne yapacağını bilememesinden kaynaklanmaktadır (2008:32). Yeni kapitalizmin beraberinde getirdiği

esnekliğin, bireylere verdiği daha fazla özgürlük vaadi aslında tam da tersine işlemektedir. Bu doğrultuda esneklik kavramına da şüpheyle yaklaşan Sennett, esnekliğin bireyi yaşama daha müdahil kılması konusunda kuşkularını gizlememektedir (2008:46). Aslında ona göre esneklik içinde “ideal olarak insan davranışının da aynı elastik güce sahip olması, yani değişen koşullara uyum sağlayarak, onlardan zarar görmemesi gerekir. Günümüzde toplum, daha esnek kurumlar oluşturarak, rutinin yol açtığı kötülükleri yok etmenin yollarını arıyor. Ancak esneklik uygulamaları çoğunlukla kişiyi eğen güçler üzerinde yoğunlaştırır” (2008:47).

Neoliberalizm veya yeni kapitalizm olarak adlandırılan bu yeni üretim biçiminin oluşturduğu bireyi *neoliberal özne* olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda neoliberal öznenin üç niteliğinden bahsedebileceğini düşünüyorum. İlk olarak kendini bir şirket gibi yöneten, yönetselliği içselleştirmiş bir kendilik yaşayan birey. Yani piyasa şartlarına uygun olarak kendisini yetiştirmiş, iyi bir üniversite eğitiminin üzerine çeşitli sertifikalara sahip, var olmak için sürekli yeni fikirler üretmek zorunda olan birey. İkinci olarak, esnek üretim biçimine ve koşullarına uyum sağlayan, başka bir deyişle gerekirse çalıştığı işi değiştirebilen farklı uzmanlıklara sahip birey. Üçüncü olarak ise kendi yararına strateji geliştirebilen ve bireyselleşmiş ve böylece özgür gözükken ama aslında dışarıya daha kapalı, hatta Marksist anlamda kendi varlığına yabancılaşmış birey.

Burada çalışmanın amacı doğrultusunda sorulması gereken soru neoliberal yapı içindeki neoliberal öznenin bir kurum olarak medyada nasıl konumlanacağı sorusudur. Çünkü bu yapının getirdiği güvencesiz çalışma ve esnek üretim biçimi gibi koşullar medyayı çalışılacak en riskli kurum haline getirmektedir. Peki, medyanın bu şartlar altında kamu yararına yayın yapması nasıl mümkün olacaktır?

Neoliberalizm ve Medya Politikaları

Neoliberalizmin medyaya olan etkisi çok uluslu şirketlerin medya şirketlerini satın alması ya da daha önce var olmadıkları sektöre girip yeni şirketler kurmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu anlamda geleneksel medya dev holdinglerin parçası durumuna gelmiş ve şimdi sektörde isim yapmış birçok dev medya şirketinin temeli neoliberal politikalar sayesinde atılmıştır. Oysa birçok medya şirketi neoliberal politikalarından önce piyasaya kâr amaçlı olarak girmemiştir. Örneğin McChesney’de (2006:25) Amerikan medyasının doğuştan kâr amaçlı olmadığını belirtmiştir. Ancak neo-liberal politikaların egemen olmasıyla birlikte, özellikle Amerika’da daha önce medya sektöründe bulunmayan büyük ve çok uluslu şirketlerin piyasaya girmesi, medya şirketlerini kâr amaçlı bir hale getirmiştir.

Neoliberal politikaların medya sektörüne etkisi açısından en önemli nokta ise deregülasyon sürecidir. Kuralların kaldırılması olarak tanımlanabilecek olan deregülasyon aynı zamanda bir yeniden düzenlemeyi de içinde barındırır. Bu süreç özel radyo ve televizyon yayıncılığının yaygınlaşmaya başlaması açısından oldukça önemlidir. Medya sahipliğinin deregülasyonu yüksek kar ve özelleştirme ile yeni yönetim teknolojilerini olanaklı kılar. Bu da beraberinde iletişim sektöründe devasa bir büyüme ve artan kâr oranlarını beraberinde getirir (Adaklı 2006).

Anlaşılacağı gibi neo-liberalizm ve neo-liberal politikalar küresel anlamda birçok sektörü etkilediği gibi medya sektörünü de etkilemektedir. Bu durum özellikle 1980’lerden beri medya da yaşanan dönüşümün en temel sebebidir.

1980’lerden itibaren küresel ölçekte etkili olan neoliberal politikaların Türkiye medyasına olan etkisi ise oldukça derin olmuştur. Kaya’ya göre (2009:233) “en köklü ve hızlı değişimlerin yaşandığı ülkelerden birisi de Türkiye’dir”. Bu noktada en önemli değişim radyo ve

televizyonlar da kamu tekelinin kaldırılmasıdır (Kaya 2009:234). Adaklı (2006:138) 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte IMF ve Dünya Bankası tarafından tavsiye edilen uyum programlarında yer alan “telekomünikasyon başta olmak üzere alt yapısı sağlamlaştırılan hizmet sektörlerinin özelleştirilmesinin (Adaklı 2006: 134) bu süreci hızlandırdığını ifade etmektedir. 24 Ocak kararlarından sadece dokuz ay sonra gerçekleşen 12 Eylül askeri darbesinin uygulamaya koyduğu ekonomik politikalar ise Kaya’nın deyiimiyle (2009:241) paradoksal biçimde medya alanındaki ciddi gelişmelerin hazırlayıcısı olmuştur.

O zamanlar tek televizyon kanalı olan TRT darbe sonrasında tek sesli yayın yapan bir kanala dönüşmüştür. Böylece bu dönemde en merak edilen şey ise renkli yayına ne zaman geçileceği olmuştur (Kuyucu 2012:110). 1984’de renkli yayına geçilmesiyle beraber televizyon izleyicisine farklı seçenekler sunmak amacıyla kanal sayısı çoğaltılmıştır (Kuyucu 2012:111). Bu doğrultuda TRT’nin aynı yıl 4 kanalı yayına başlamıştır.

Televizyon yayıncılığında kamu tekelinin kaldırılmasıyla televizyon kurmak için yasal ya da yasal olmayan girişimler 1980’lerin başından itibaren başlamasına rağmen (Adaklı 2006:229) girişimler 1990’da Star 1’in kurulmasına kadar başarılı olamamıştır. Star 1’den sonra hızlı bir biçimde ortaya çıkan özel televizyon kanalları ancak 13 Nisan 1994 tarihinde kabul edilen 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunla yasal dayanağa kavuşabilmiştir (Adaklı 2006:235-236).

Özel kanalların kurulmasıyla birlikte, özel sermaye medyanın içine girmiştir. Kaya’nın da (2009:245) belirttiği gibi, “Türkiye’de mesleği gazetecilik olmayanların basın alanı dışında biriktirdikleri sermaye medya alanında hâkimiyet kurmuştur”. Zamanla medya sahipleri arasında gazeteci kökenli hiçbir kimse kalmamıştır.

Değerlendirme

Yaşadığımız çağda medyanın neoliberal politikalar tarafından biçimlendirilmiş eski/yeni bir yapı olduğunu kabul etmemiz gerek. Bu yapı 1980’lerden itibaren dönüşmeye başladı ve kitle iletişim araçlarının teknolojik olarak hızla ilerlemesi karşısında her geçen gün daha da gelişmeye devam ediyor. Medya şirketleri, internet ve sosyal medya ile birlikte artık daha küresel. Birçok medya şirketi bu küresel piyasada yer bulmaya çalışırken artık kamu yararından bahsetmek çokta mümkün gözükmemektedir. Yayıncılıktaki rekabet popüler kültürü ve tüketimi körüklemekte, reytingler yükseldikçe, kamu yararı kolaylıkla gözden çıkartılabilmektedir. Reytingin gücü sadece eğlence programlarında değil haberlerde bile son derece etkili olabilmektedir. Özellikle prime time habercilik yapan ulusal kanallarda yayınlanan ana haber bültenleri de reytinglere göre değerlendirilmektedir. Dolayısıyla böyle bir yapı içinde çalışmak zorunda olan gazeteci, haberci ve basın çalışanı da bu faktörlerin etkisi altında kalarak içerik üretmek zorunda kalmakta ve üretilen içeriğin niteliği de bu süreçten dolayı düşük olmaktadır.

Günümüzde medya kuruluşları büyük holdinglere bağlı ticari kuruluşlar olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla ticari bir kurum olarak medyanın kendi kârını düşünmemesi mümkün olmamaktadır. Bu durum medyanın kamu yararına yayın yapma ilkesiyle çelişmektedir. Yayın politikasını reytinglerin belirlemesi, çalışanların güvencesiz çalışma koşulları ve aşırı çalışma saatleri ile karşı karşıya kalması, medyayı orantısız rekabetten ibaret sıradan ticari şirketlere dönüştürmektedir. Bu doğrultuda medya kuruluşlarının işleyiş biçimini diğer ticari şirketlerden ayıran tek özellik yayıncılıktır. Ama medya bu anlamda kamu yararına ürün üretmemekte, sadece meta üretmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAKLI, Gülseren (2006) . *Türkiye’de Medya Endüstrisi*. Ankara: Ütopya yay.
- DARDOT, Pierre & LAVAL, Christian (2012). *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. Çev. F.Taylan. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- FOUCAULT, Michel (2008). *The Birth of Biopolitics Lectures At The Collège De France, 1978–79*. New York: Palgrave Macmillan.
- HASSAN Robert & THOMAS Julian (2006). *The New Media Theory Reader*. NewYork: Open University McGraw-Hill Press.
- KAYA, Raşit (2009). *Türkiye’de İktidar Yumağı*. Ankara: İmge yay.
- KUYUCU, Micheal (2012). *Türkiye’de Medya Ekonomisi*. İstanbul: Esen Kitap.
- MCCHESENEY Robert (2006). *21.Yüzyılda İletişim Politikaları Medyanın Sorunu*. Çev. Ç. Çıdamlı. İstanbul: Kalkedon yay.
- READ, Jason (2012). “*Homo Economicus*’un Bir Soykütüğü: Neoliberalizm ve Öznelliğin Üretimi” Çev. Ş Öztürk. *Cogito Dergisi Michel Foucault Özel Sayısı* içinde. syf .82-96. sayı 70-71.İstanbul: YKY.
- SENNETT, Richard (2008). *Karakter Aşınması*. Çev. B. Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı yay.
- SENNETT, Richard (2009) *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. Çev. A. Onacak İstanbul: Ayrıntı yay.